

Socio-ekonomická kompozícia spoločnosti a jej vplyv na teritoriálne vzorce volebného správania: prípadová štúdia regiónov západného Slovenska

Martin Plešivčák¹

Prírodovedecká fakulta UK, Katedra humánnej geografie a demografie, Bratislava

Socio-Economic Composition of Society and its Impact on Regional Patterns of Electoral Behaviour: A Case Study from Western Slovakia. Electoral behaviour is subject to a vast scale of social, political, economic, psychological and geographical determinants ultimately influencing citizens during the elections. One option how to analyse this phenomenon is built up on the theory of social cleavages that inevitably affect the political relations within society. Therefore the election results are significantly differentiated depending on given space and temporal context. This article try to measure five socio-economic factors as ethnicity, religiosity, age, education and unemployment considering their influence on spatial pattern of electoral behaviour in given territorial units – at the statewide level of the Slovak Republic, but mainly its partial regions. For this reason, analytical instruments of spatial econometrics are applied, which pose the most appropriate tools to examine aggregate data duly regarding the geographical nexus of presented phenomena. The Spatial Durbin model is utilised for evaluating the linkage between socio-economic determinants of electoral behaviour and parliamentary elections' results held in Slovak Republic after 1998. In this paper we focus on the extent of regressors' explanatory power forming the territorial picture of electoral outcomes in western part of the country and define the socio-political profile of regions, which are situated there. Sociológia 2014, Vol. 46 (No. 1: 25-59)

Key words: *Voting behaviour; socio-economic determinants; political parties; election results; regional level*

Úvod

Momentálne sme svedkami obdobia “krízy demokracie“ (Fukuyama 1992, Huntington 1996, Blais et al. 2004, Heath 2007, a ďalší) v zmysle klesajúceho záujmu občanov o veci verejné, špeciálne o prejavenie svojho politického postoja prostredníctvom inštitútu volieb. Na to, aby sme vedeli pomenovať príčiny tohto nepriaznivého stavu, je potrebné pokúsiť sa pochopiť problematiku volebného správania elektorátu, ktoré sa však od miesta k miestu mení rovnako tak, ako tieto priestory disponujú odlišným socio-ekonomickým, kultúrnym či politickým vybavením plynúcim z ich rozdielneho historického vývoja. Tieto špecifiká sa prejavujú najmä v odlišnom správaní obyvateľov týchto oblastí v procese volebného výberu. Téma poznania volebných zvyklostí jednotlivých skupín obyvateľstva a ich priestorovej distribúcie v rámci Slovenska môže byť kľúčom k prelomeniu politickej letargie občanov a

¹ Korešpondencia: RNDr. Martin Plešivčák, PhD., Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4. E-mail: plesivcak@fns.uniba.sk

k objaveniu spôsobov stimulovania ich volebnej participácie, či z pohľadu politických elít nástrojom k vylepšeniu svojho volebného výsledku. Volebná participácia ako prejav politickej angažovanosti občanov totiž zažíva v tradičných i relatívne mladých demokraciách sveta krízové obdobie.

Volebné správanie obyvateľstva možno sledovať na dvoch značne rozdielnych úrovniach – individuálnej a agregátnej. Pri druhej menovanej má geografia svoje nezastupiteľné miesto. Napomáha k pochopeniu vzťahov medzi rôznymi socio-ekonomickými charakteristikami území a ich volebnou účasťou. Rozhodovanie občanov smerom k voľbám je viacdimenzionálne. Človek sa rozhoduje nielen o tom, či sa daných volieb zúčastní alebo ich odignoruje. V prvom rade však uvažuje nad tým, komu by svoj hlas odovzdal. Do celého tohto procesu vstupuje množstvo politických, ekonomických, sociálnych, geografických či psychologických faktorov, ktoré v daných voľbách v konečnom dôsledku ovplyvnia volebné rozhodnutie spoločnosti. Veľmi účinný súbor analytických nástrojov nevyhnutných k pochopeniu vzťahov medzi volebným správaním obyvateľstva a socio-ekonomickými danosťami rôznych území predstavujú techniky priestorového modelovania, ktoré vyzdvihujú jedinečné postavenie geografie v oblasti skúmania príčin volebného výberu. Práve poznanie priestorových efektov týchto zákonitostí stelesňuje jednu z tém, ktorá si vo vzťahu k volebnému správaniu obyvateľov zasluhuje z pozície volebnej geografie azda najväčšiu pozornosť.

Generálnym cieľom predkladanej štúdie je posúdiť reláciu medzi jednotlivými socio-ekonomickými faktormi charakterizujúcimi elektorát a volebnými výsledkami hlavných politických strán v Slovenskej republike a jej regionálnom kontexte. Za týmto účelom si budeme všímať vzájomný vzťah medzi priestorovou kompozíciou národnostnej, religióznej, vekovej, vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva a miery nezamestnanosti na jednej strane a geografickou mozaikou výsledkov parlamentných volieb uskutočnených u nás po roku 1998 na strane druhej. Pri napĺňaní týchto cieľov si zároveň kladieme nasledujúce výskumné otázky: aká je úloha uvažovaných faktorov i celých konfliktných línií pri ovplyvňovaní teritoriálnej mozaiky volebných výsledkov týkajúcich sa rozhodujúcich politických strán, aká je ich výpovedná hodnota pri explanácii celoslovenských výsledkov parlamentných volieb a aká pri uvažovaní v kontexte regionálnych vzorcov volebného správania sa obyvateľstva jednotlivých častí krajiny, a špeciálne v prípade regiónov západného Slovenska, ktoré hodnotíme v závere nášho príspevku?

Štúdia je členená na viacero častí. V úvode príspevku je pozornosť venovaná teoretickým koncepciám volebného správania obyvateľstva chápaného z pozície voliča ako jednotlivca i širšej perspektívy skupín populácie a ich spoločných socio-ekonomických črt podmieňujúcich podobné volebno-preferenčné tendencie ich členov, vychádzajúc pritom z koncepcie konflikt-

ných línií predstavenej koncom 60-tych rokov minulého storočia Lipsetom a Rokkanom (1967). V nasledujúcej časti práce je čitateľ oboznámený s metodologickými východiskami výberu analytického nástroja, skúmaného priestorového kontextu a časovej periódy výskumu. Sú v nej predstavené východiskové podmienky a účel regresnej analýzy, pričom vďaka možnostiam priestorovej ekonometrie dokážeme do uvažovania takéhoto charakteru zahrnúť súčasne i váhu prítomných priestorových vzťahov za pomoci využitia Durbinovho modelu priestorovej regresie. Empiricky ladené pasáže príspevku hodnotia komplexný priestorový efekt sledovaných determinantov volebno-preferenčných inklinácií elektorátu v medziregionálnom kontexte, t. j. vplyv pôsobenia priamych a nepriamych efektov spoločne modifikujúcich závislú premennú súčasne v rámci i mimo hraníc uvažovanej teritoriálnej jednotky. Vychádzajúc zo zistených reálií, jednotlivé regióny Slovenska sú následne na základe veľkosti a proporcionality explanačných príspevkov skúmaných determinantov volebného správania pričlenené k určitému regionálnemu typu.

V závere štúdie sú zistené poznatky systematicky syntetizované do uceleného prehľadu charakterizujúceho stav relácie medzi explanačnými príspevkami jednotlivých socio-ekonomických faktorov volebného správania a volebnými výsledkami politických strán v jednotlivých regiónoch západného Slovenska. Tie sú bližšie predstavené na báze socio-demografickej skladby obyvateľstva, súčasných i nedávnych politicko-preferenčných inklinácií elektorátu, pričom najväčší priestor je venovaný práve vysvetleniu príčinnosti medzi faktormi etnicity, religiozity, veku, vzdelania a nezamestnanosti a priestorovými vzorcami volebného správania predstavovaného regiónu, definujúci rozsah korelácie.

Teoretické východiská konceptu volebného správania obyvateľstva

Vedecky orientovaný prístup skúmania volebného (voličského) správania obyvateľstva vychádza z tradície troch akademických pracovísk v USA. Sociologický smer je primárne spájaný so "School of Columbia" a prelomovou prácou z jej dielne s názvom "*The People's Choice*" (Lazarsfeld et al. 1944), ktorá zdôrazňuje vplyv sociálnych faktorov na kreovanie politických postojov občanov. Iný prístup ku skúmaniu problematiky volebného správania obyvateľstva ponúka "School of Michigan" orientovaná na psychologické aspekty procesu voličského rozhodovania sa v čase volieb. Z hľadiska rozvoja teoreticko-metodologickej bázy tohto smeru zohrala rozhodujúcu úlohu monografia "*The American Voter*" (Campbell et al. 1960) vyzdvihujúca úlohu konceptu identifikácie s danou stranou (*ang. party identification*) ako determinanta politického správania občanov. Klasický smer skúmania riešenej problematiky predstavuje taktiež teória racionálneho výberu chápaná v zmysle konceptu ekonomického hlasovania pochádzajúca z tradície "School of

Rochester“, ktorej oporným pilierom je práca Anthonyho Downsa (1957) *“An Economic Theory of Democracy”* kladúca dôraz na predpoklad racionálne konajúceho a dokonale informovaného voliča.

Teoretické predpoklady sociologického modelu voličského správania boli definované v troch prelomových prácach *“The People’s Choice”* (Lazarsfeld et al. 1944), *“Voting”* (Berelson et al. 1954) a *“Personal Influence”* (Katz–Lazarsfeld 1955). Prvá zo spomínaných monografií ponúka výsledky panelového výskumu po prvýkrát využitého za účelom explanácie volebného správania obyvateľstva, a to v prípade amerických prezidentských volieb uskutočnených v roku 1940. Táto nekonvenčná technika upustila od dovtedy zaužívaných metodologických postupov hodnotiacich parametre volebného správania elektorátu. (Barnes–Kaase 1979) Lazarsfeldova hypotéza vychádza z predpokladu, že akt hlasovania je vysoko subjektívny, formovaný predovšetkým osobnosťou samotného voliča a jeho ovplyvniteľnosťou médiami. Výsledok tejto analýzy však výrazne podkopával jej základy, nakoľko sa zistilo, že vplyv médií na volebné rozhodnutie hlasujúcich bol len minimálny. Naopak, faktorom, ktorý ku konečným volebným výsledkom prispel v najväčšej miere, bol efekt sociálnej stratifikácie spoločnosti.

Pôvod psychologického modelu volebného správania sa odvíja od poznatkov identifikovaných na University of Michigan počas výskumného projektu zameraného na sériu troch prezidentských volieb uskutočnených v USA počas druhej polovice štyridsiatych a prvej polovice päťdesiatych rokov minulého storočia, ktorého výsledky tvorili gro argumentačnej bázy revolučnej práce *“The American Voter”* (Campbell et al. 1960). V súčasnosti na túto tradíciu svojim výskumným zameraním dôsledne nadväzuje výskumný projekt American National Election Studies (ANES) zastrešujúci množstvo inštitúcií orientovaných na problematiku hodnotenia volieb, ktoré však pri svojej práci i po viac ako polstoročí do značnej miery využívajú i pôvodné teoretické poznatky Michiganskej školy. Výsledkom tohto projektu sú rozsiahle databázy, ktoré predstavujú zdroj informácií pre široký diapazón vedcov z rôznych vedných disciplín skúmajúcich fenomén volebného správania obyvateľstva. Centrálnym konceptom školy je snaha o vysvetlenie úlohy identifikácie jednotlivca s konkrétnou stranou a trvácnosti jeho podpory smerom k nej (*ang. partisanship, party identification*). V praktickej rovine sa jedná o psychologickú spriaznenosť, resp. stabilný dlhodobý vzťah voliča k preferovanému politickému subjektu, ktorý však nevyžaduje konkrétnu inštitucionalizovanú formu v podobe reálneho členstva v strane.

Teoretické základy ekonomického prístupu pri vysvetľovaní volebného správania elektorátu boli sformulované Anthonym Downsom (1957) v rámci štúdie *“An Economic Theory of Democracy”*. Tento koncept sa vo všeobecnosti odvoláva na teóriu racionálneho výberu, ktorá sa pokúša vysvetliť

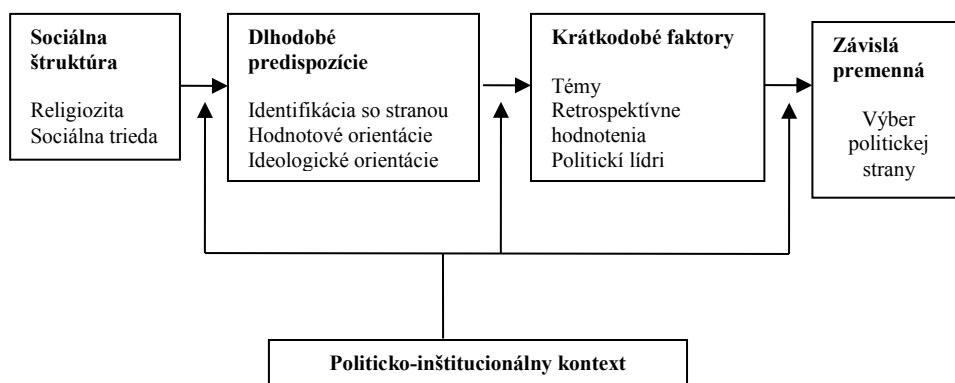
politické správanie obyvateľstva pomocou ekonomických parametrov, ktoré sú skúmané z pohľadu politickej ekonómie. (Arrow 1986) Logika základnej premisy je nasledovná: ak zákonitosti racionálneho výberu v rámci ekonomiky sú schopné vysvetliť fungovanie trhu ako takého, potom nevyhnutne existuje možnosť ich aplikácie do politickej roviny, ktorá trh do značnej miery podmieňuje. To evokuje priamu analógiu medzi spotrebiteľmi a voličmi na jednej strane a medzi firmami a politickými stranami na strane druhej. Ak sa firmy pokúšajú o maximalizáciu zisku a spotrebiteľia o maximalizáciu úžitku z daného tovaru, potom môžeme predpokladať, že voliči sa v tomto zmysle usilujú maximálne užitočne využiť svoje volebné právo a strany zasa ponúknuť program, ktorý im zabezpečí čo najlepší volebný výsledok. (Downs 1957) Predpoklad, že volebné správanie ľudí je zapríčinené najmä ich pozíciou v rámci sociálnej štruktúry, je hlavným elementom politicko-sociologického prístupu skúmania volieb zvyčajne spájaného s Berelsonovou či Lazarsfeldovou Columbia School.

Za teoretický základ politicko-sociologického prístupu výskumu tejto problematiky v rámci európskej literatúry je obvykle považovaná pôvodná štúdia Lipseta a Rokkana, *Party Systems and Voter Alignments* (1967), ktorá sa stala teoreticko-metodologickou inšpiráciou i v prípade tohto príspevku. Koncept volebného výberu na základe obmedzeného počtu sociálnych štiepení je založený na známom tvrdení Lipseta a Rokkana o tom, že stranické systémy šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia (s malými, ale o to významnejšími výnimkami) reflektujú štruktúry sociálneho štiepenia z rokov dvadsiatych. (Lipset–Rokkan 1967) Argumentujú tým, že stranické systémy, ktoré vznikli v krajinách západnej Európy v čase zavedenia všeobecného volebného práva, reflektovali štyri historické štiepenia, a to štiepenia medzi centrom a perifériou, medzi štátom a cirkvou, medzi mestom a vidiekom a medzi vlastními a pracujúcimi, pričom tieto stranické systémy takmer bez výnimky vydržali všetky turbulentné politické udalosti prvej polovice minulého storočia. Z týchto štyroch dimenzií konfliktu práve sociálna trieda (vlastníci vs. pracujúci) a religiozita (štát vs. cirkev) sa stali najdôležitejšími a najtrvácnejšími vo väčšine západoeurópskych krajín. Hoci záujem o explanáciu vplyvov sociálneho prostredia na hlasovanie nie je nový, táto problematika bola len zriedkavo integrovaná do ucelenejšej štúdie o triednom hlasovaní. (Butler–Stokes 1974, Johnston et al. 2000) Väčšina prác využila individualistický prístup k riešeniu otázky trendov v triednom hlasovaní sledujúc pritom meniaci sa vzťah medzi triednou príslušnosťou jednotlivcov a ich hlasovaním. Avšak sociologické koncepty, z ktorých vychádza elementárna teória sociálneho štiepenia, zdôrazňujú najmä úlohu sociálnych procesov, obzvlášť vývoja komunit založených na príslušnosti k triede, generujúcich sociálne tlaky na jednotlivcov za účelom podpory určitej politickej strany. (Berelson et al. 1954, Lipset–

Rokkan 1967, Parkin 1967, Butler–Stokes 1974) V slovenských podmienkach zasadil tejto problematike širší, socio-priestorový kontext Madleňák (2012).

Jeden z najnovších prístupov k vysvetleniu problematiky volebného správania elektorátu prináša Thomassen (2005). Ten zdôrazňuje skutočnosť, že rovnaké aspekty procesu modernizácie, ktoré môžu viesť k zmene politickej angažovanosti občanov či k poklesu ich volebnej participácie, môžu zároveň zapríčiniť zmenu faktorov určujúcich volebný výber voliča. Vzhľadom na zmeny v kompozícii elektorátu a vo vzťahu medzi sociálnou pozíciou a volebným správaním dochádza v anglosaských krajinách postupne k redukcii významného prepojenia medzi sociálnou štruktúrou a politikou (medzi sociálnou pozíciou voliča a výberom strany). Vzhľadom na vyššie uvedené, volebné správanie obyvateľstva možno označiť za kardinálny prejav jeho politického správania určovaného charakterom jeho volebného rozhodnutia a súborom psychologických a socio-ekonomických príčin, ktoré ho formujú. Predpoklady vyplývajúce z tejto axiómy musia byť rovnako obsiahnuté i v teoretickom modeli, ktorý by sa volebné správanie populácie pokúšal vysvetliť, rešpektujúc pri tom komplexnosť tejto problematiky a širokú bázu interdisciplinárnych poznatkov. (Antunes 2010)

Schémač. 1: **Konceptuálny rámec volebného správania**



Zdroj: spracované podľa Thomassen (2005)

Za éru viac ako dvoch desiatok rokov od nežnej revolúcie a vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa problematike priestorových zákonitostí volebného správania obyvateľstva Slovenska venovali viacerí autori (Brunn–Vlčková 1994, Baráthet al. 1995, Krivý et al. 1996, Krivý 1999a, Krivý 1999b, Mariot 1999, Krivý 2000, Krivý 2003, Gyárfášováet al. 2006, Madleňák 2006, Szöllös 2006, Krivý 2007, Plešivčák 2011a, Plešivčák 2011b, Krivý 2012, Madleňák 2012, Pink et al. 2012, Plešivčák 2012, Plešivčák 2013a, Plešivčák

2013b), predovšetkým z oblasti politickej geografie a priestorovej sociológie, ktorých práce výrazným spôsobom prispeli k súčasnému stavu teoreticko-metodologickej a empirickej bázy poznatkov týkajúcej sa spoločensko-politického fenoménu volieb v našej krajine.

Výber analytických metód výskumného problému

Pri hľadaní vzájomného vzťahu medzi rôznymi prírodnými či spoločenskými javmi nachádzame rozličné formy závislostí, ktoré môžu byť buď podstatné alebo nepodstatné. Ako nepodstatné označujeme tie, ktoré sa síce podľa vonkajších znakov zdajú byť navzájom ovplyvnené, avšak nedisponujú recipročnou vnútornou nevyhnutnosťou. V takomto prípade hovoríme o štatistickej závislosti. Podstatné kauzality však nielenže navonok pôsobia ako vzájomne podmienené, ale, čo je rozhodujúce, príčinou ich existencie je ich recipročná vnútorná nevyhnutnosť.

Keďže sme si fundamentálny predpoklad nami koncipovaného výskumu postavili v tých intenciách, že skúmané volebné výsledky politických strán sú zapríčinené socio-priestorovou stratifikáciou spoločnosti (volebné správanie obyvateľov je dôsledkom ich socio-ekonomických predispozícií), potom má v tomto prípade zmysel uvažovať o príčinnej, t. j. kauzálnej závislosti.

Explanácia podstatných súvislostí sa opiera o poznanie príčinnej resp. kauzálnej závislosti, o ktorej hovoríme, ak jeden z javov (v zmysle príčiny) predstavuje nevyhnutnú podmienku existencie toho druhého (v zmysle dôsledku). Rovnaká premisa platí aj pri uvažovaní o viacerých vzájomne podmienených skutočnostiach, kedy spoločné pôsobenie dvoch alebo viacerých javov podmieňuje existenciu iného prírodného alebo spoločenského fenoménu (alebo i viacerých súčasne).

Kauzálna závislosť sa môže prejavovať vo viacerých podobách. V rámci matematických analýz sa stretávame s funkčnou závislosťou. Pri nej sa predpokladá, že priebeh hodnôt nezávisle premennej označovanej ako x je ovplyvnený priebehom hodnôt závislej premennej označovanej ako y . Takýmto typom kauzality sa zaoberá metóda regresnej analýzy.

Durbinov model priestorovej regresie s panelovými dátami

Model disponujúci individuálnymi a časovými fixnými efektmi má matematický zápis:

$$y_{it} = \rho \sum_{i=1}^N w_{ij} y_{jt} + x_{it} \beta + \left[\sum_{i=1}^N w_{ij} x_{jt} \right]_{it} \theta + \mu_i + \delta_t + \varepsilon_{it}$$

Durbinov model priestorovej regresie sa odhaduje rovnakým spôsobom ako model s priestorovým posunom, pričom maticu X zapisujeme v tvare $[X, WX]$ a vektor koeficientov β pri exogénnych premenných zasa v tvare $[\beta, \theta]$. Koeficienty nepriestorových modelov (β) sa chápu ako elasticita (citlivosť) závislej premennej vyvolaná zmenou nezávislej premennej. Modely priestorovej ekonometrie však berú v úvahu aj vzájomné ovplyvňovanie sa objektov. Efekt zmeny nezávislej premennej (v teritoriálnej jednotke i) tak môže byť dvojaký – priamy, t. j. vyvolávajúci zmenu závislej premennej v danej teritoriálnej jednotke i , a nepriamy, t. j. vyvolávajúci zmenu závislej premennej v ostatných teritoriálnych jednotkách. Celkový (komplexný) vplyv uvažovaných regresorov na závislú premennú v danej územnej jednotke možno definovať ako spoločné pôsobenie priamych a nepriamych efektov. Preto v rámci predkladanej práce budeme vyhodnocovať priame (intrateritoriálne) a celkové (intra- a interteritoriálne) efekty skúmanej korelácie medzi socio-ekonomickým pozadím elektorátu (nezávislou premennou/súborom premenných) a jeho konečným volebným rozhodnutím (závislou premennou). Priame efekty nezávislej premennej však nevypovedajú len o odhadnutom koeficiente β_k prislúchajúcom k -tej nezávislej premennej. Je tu prítomná i spätná väzba vznikajúca ako dôsledok zmeny tejto premennej v teritoriálnej jednotke i , ktorá ovplyvnila susedné lokality a ktoré zasa recipročne ovplyvnili ju. Takisto i nepriame efekty sa nerovnajú len hodnotám koeficientu θ_k . Konkrétny matematický zápis priamych a nepriamych efektov premennej x_{ik} , t. j. k -tej nezávislej premennej v teritoriálnej jednotke i na závislú premennú Y identifikujeme pomocou parciálnej derivácie $\frac{\partial Y}{\partial x_{ik}}$.

Aplikujeme všeobecný Durbinov model priestorovej regresie v modifikovanom tvare $Y = (I - \rho W)^{-1}(X\beta + WX\theta) + C$, kde C predstavuje konštantu obsahujúcu rezíduá a fixné efekty, ktoré sú nezávislé od vysvetľujúcich premenných, v tomto prípade ich teda brať v úvahu nemusíme:

$$\begin{bmatrix} \frac{\partial Y}{\partial x_{1k}} & \dots & \frac{\partial Y}{\partial x_{Nk}} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \frac{\partial y_1}{\partial x_{1k}} & \dots & \frac{\partial y_1}{\partial x_{Nk}} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial y_N}{\partial x_{1k}} & \dots & \frac{\partial y_N}{\partial x_{Nk}} \end{bmatrix} = (I - \rho W)^{-1} \begin{bmatrix} \beta_k & w_{12}\theta_k & \dots & w_{1N}\theta_k \\ w_{21}\theta_k & \beta_k & \dots & w_{2N}\theta_k \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ w_{N1}\theta_k & w_{N2}\theta_k & \dots & \beta_k \end{bmatrix}$$

Diagonálne prvky matice parciálnych derivácií stelesňujú priame priestorové efekty, mimodiagonálne naopak nepriame, pričom pre každú teritoriálnu jednotku $i = 1, \dots, N$ sú rozdielne, čo v konečnom dôsledku spôsobuje komplikácie s ich interpretáciou. Preto sa zvykne uvádzať jedna miera

opisujúca priame efekty nezávislej premennej *x* ako priemer diagonálnych prvkov matice parciálnych derivácií $\frac{\partial Y}{\partial x_{ik}}$ a miera zohľadňujúca nepriame efekty ako priemer riadkových súčtov mimodiagonálnych prvkov vyššie uvedenej matice. Spôsobu určenia miery významnosti priamych a nepriamych efektov sa bližšie vo svojej práci venujú LeSage a Pace (2009).

Pri využívaní metodologických postupov a pri hodnotení výsledkov analýz narábajúcich s agregátnymi údajmi je nevyhnutné v súvislosti s interpretáciou zistených skutočností a záverov z nich plynúcich zohľadňovať problematiku ekologickej chyby (*ang. ecological fallacy*) obligátne prítomnej pri takomto type výskumov. Jedná sa o chybu spočívajúcu v nesprávnej interpretácii štatistických údajov využitých v rámci ekologických štúdií, kedy výsledné konštatovania o povahe jednotlivcov vychádzajú z agregátnych štatistík generovaných pre skupinu, do ktorej títo jednotlivci prirodzene patria. Nesprávne usudzovanie tohto typu predpokladá, že jednotliví členovia skupiny disponujú priemernými charakteristikami tejto skupiny ako celku. Jedným z jeho prejavov sú aj stereotypy, ktoré a priori usudzujú homogénnosť sociálnych skupín. Tento termín v polovici dvadsiateho storočia zaviedol Robinson. (Freedman 1999)

V príspevku narábame so súborom piatich parlamentných volieb (1998, 2002, 2006, 2010 a 2012) uskutočnených na Slovensku po prelomovom roku 1998 charakteristickou radikálnou zmenou volebného zákona platného pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky. Uvedomujeme si, že predchádzajúca perióda novodobých dejín Slovenska by si rovnako zasluhovala náležitú pozornosť, ale z dôvodu limitovaného rozsahu štúdie sa jej venovať nebudeme. Pôvodne sme uvažovali o využití volebných dát na úrovni obcí za všetky zúčastnené strany v daných voľbách, ale kvôli zachovaniu funkčnosti Durbinovho modelu priestorovej regresie sme od tohto úmyslu museli upustiť. Preto sme súbor sledovaných politických strán obmedzili na tie, ktoré v daných voľbách získali najmenej päť percent hlasov potrebných pre vstup do parlamentu a ktoré tak následne mohli reálne plniť politický mandát delegovaný od voličov. V prípade volieb uskutočnených v roku 1998 tak išlo o zostavu strán HZDS, SMK-MKP, SOP, SDK, SNS a SDĽ, v roku 2002 SDKÚ, Smer, HZDS, KSS, SMK-MKP, KDH a ANO, v roku 2006 KDH, SMK-MKP, ĽS-HZDS, SDKÚ-DS, Smer-SD a SNS, v roku 2010 SaS, SNS, KDH, SDKÚ-DS, Smer-SD, Most-Híd a v roku 2012 KDH, OĽaNO, SaS, Smer-SD, Most-Híd a SDKÚ-DS. V rámci regresnej analýzy boli volebné výsledky za parlamentné voľby z roku 1998 a 2002 hodnotené v súvislosti so socio-ekonomickými dátami z cenzu realizovaného v roku 2001, v prípade volieb do NR SR uskutočnených v rokoch 2006, 2010 a 2012 s výsledkami posledného sčítania z roku 2011.

Rešpektujúc teoreticko-metodologické východiská Lipsetovho a Rokkanovho konceptu (1967) a empirické zistenia Madleňákovej štúdie (2012), prvou nami sledovanou konfliktnou líniou bude socio-politické štiepenie elektorátu vyformované na báze etnicity. V praktickej rovine to znamená, že do výskumu boli zahrnuté údaje o národnostnej štruktúre obyvateľstva Slovenska týkajúce sa relatívneho zastúpenia najpočetnejších národnostných skupín u nás žijúcich – slovenskej, maďarskej, rómskej, českej, moravskej, rusínskej, ukrajinskej, nemeckej a poľskej. Za účelom sledovania konzervatívno-liberálnej konfliktnej línie budeme narábať s údajmi týkajúcimi sa religióznej a vekovej štruktúry obyvateľstva, u ktorých možno predpokladať pomerne výrazný konflikt vyformovaný práve pozdĺž tejto hranice štiepenia. Pri religióznej štruktúre si na úrovni obcí Slovenskej republiky budeme všimáť relatívne zastúpenie príslušníkov rímskokatolíckej, evanjelickej, gréckokatolíckej, pravoslávnej a reformovanej kresťanskej cirkvi, rovnako tak územné koncentrácie osôb bez konfesie. V prípade religiozity a etnicity sme s výnimkou vyššie uvedených nebrali do úvahy ďalšie skupiny obyvateľstva, ktoré sú svojou početnosťou príliš nevýznamné, nakoľko v regresnom modeli pôsobili ako rušivý element a deformovali konečné výsledky analýzy. Z hľadiska veku sme si populáciu Slovenska rozdelili do štyroch kategórií, u ktorých existuje predpoklad viac či menej diferentného volebného správania – ľudia vo veku 18-29 rokov (mladá generácia), 30-44 rokov (mladšia stredná generácia), 45-59 rokov (staršia stredná generácia) a 60 a viac rokov (staršia generácia). Posledným socio-politickým štiepením, ktorý si v empirickej časti práce zasluhuje našu pozornosť, je konflikt vybudovaný na báze socio-ekonomickej divergencie elektorátu. S vidinou zhodnotenia stavu tejto konfliktnej línie sa budeme zaoberať charakteristikami populácie, ktoré sa viažu na socio-ekonomický status obyvateľov. V tomto kontexte budeme uvažovať o vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva a ekonomický rozmer skúmanej línie nám bude zastupovať nezamestnanosť. V našom prípade budeme pracovať s údajmi o územnom podiele obyvateľstva so základným, stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním a o evidovanej miere nezamestnanosti. V prípade kategórií obyvateľov diferentných na základe najvyššieho dosiahnutého vzdelania sme ich teritoriálny podiel počítali z kohorty osôb nad 15 rokov, mieru nezamestnanosti ako podiel nezamestnaných z celkového počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov danej obce vychádzajúc pritom z databáz cenzu uskutočneného v roku 2001, resp. 2011.

V štúdií je využitá modifikovaná verzia župného variantu navrhnutého Slobodom a Dostálom (2005) reprezentujúca referenčný teritoriálny koncept regionálnej dimenzie. Tá je v našom prípade vyskladaná na rozdiel od originálu z funkčných mestských regiónov úrovne B-66 skoncipovanej Bezákou (2000). Podľa nášho názoru, koncepcia okresov nevyhovuje všetkým regionalizačným

kritériám nevyhnutným pre naplnenie cieľov tohto či ďalších výskumov koncentrovaných na exaktné popísanie regionálnych disparít. Nakoľko však priestorová schéma tohto územného konceptu (župného variantu) vychádza z úrovne okresov (a teda umelo vytvorených jednotiek "regionálnej" dimenzie), pre potreby tohto výskumu sme sa rozhodli pri koncipovaní "modifikovaných žúp" nárábať s úrovňou funkčných mestských regiónov "B-66" a z nich následne agregovať teritoriálne entity najviac zodpovedajúce priestorovému vymedzeniu územných jednotiek v rámci župného variantu. (Mapa č. 1)

Ako bolo spomínané už skôr, pri výpočte priestorovo vážených regresných koeficientov sme využili možnosti programového prostredia Matlab R2007b. Mapové výstupy nachádzajúce sa v rámci príspevku boli vyhotovené v kartografickom softvéri MapInfo Professional 9.0 a grafickom programe Corel Draw X3. Prevedené matematické, štatistické a textové úpravy potrebné v súvislosti s konštrukciou grafov, tabuliek a schém uvedených v predloženej práci bolo možné realizovať vďaka technickým nástrojom balíku Microsoft Office 2007.

Mapa č. 1: Priestorové vymedzenie skúmaných regiónov vychádzajúce z koncepcie funkčných mestských regiónov a župného variantu

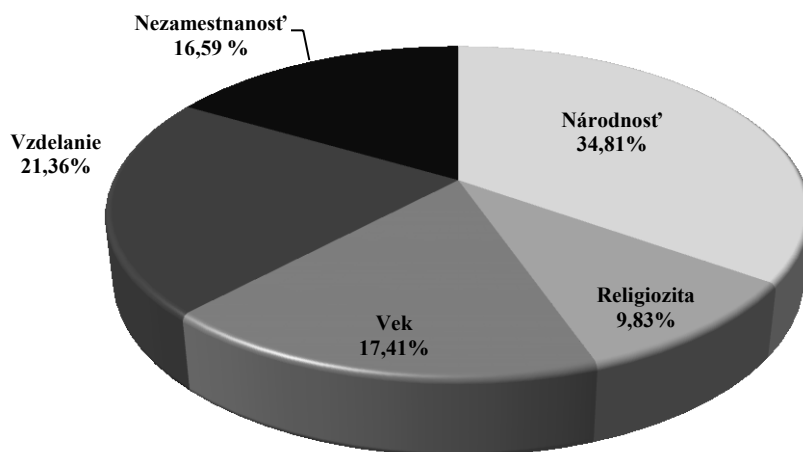


Zdroj: vlastné výpočty vychádzajúce z prác Bezáka (2000) a Bačíka (In Sloboda a Dostál 2005)

Výsledky: relatívny explanačný príspevok regresorov

Najväčší príspevok k explanácii volebných výsledkov politických strán v celoštátnom meradle bol registrovaný opäť v prípade národnosti, ktorá tentoraz tvorila tretinový podiel zo sumárnej vysvetľujúcej sily súboru determinantov jeho volebného správania. Navzájom porovnateľnú mieru vysvetlenia evidovali ďalšie tri socio-ekonomické faktory a to vzdelanie (21,36%), vek (17,41%) a nezamestnanosť (16,59%). Ako najmenej relevantný formovateľ politicko-preferenčných inklinácií obyvateľstva sa z analyzovanej zostavy explanátorov javila religiozita, ktorá prispela len necelou desatinou k podmienenosti volebnej podpory politických strán. (Graf č. 1) Rovnako ako v prípade zistení o priamych priestorových efektoch regresorov, i teraz možno konštatovať, že najvýraznejší socio-politický súboj sa v období po roku 1998 odohrával na celoštátnej úrovni pozdĺž etnickej a socio-ekonomickej konfliktnej línie.

Graf č. 1: Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov na Slovensku v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)

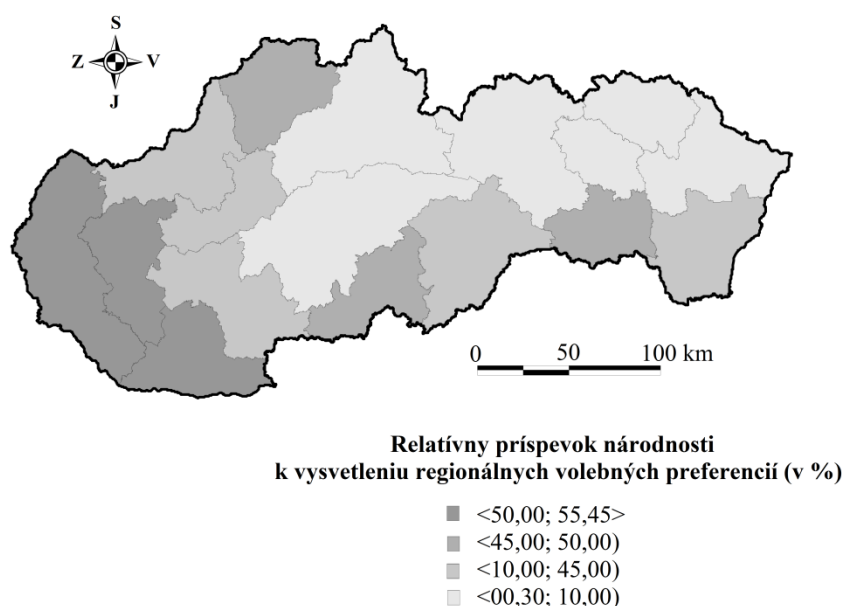


Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Národnosť ako prvý (a na celoslovenskej úrovni najvplyvnejší) zo súboru vysvetľujúcich faktorov prispel k explanácii priestorových vzorcov volebného správania elektorátu najvyššou mierou v oblastiach situovaných na juhu a západe krajiny, pričom viac ako polovicu explanačnej sily všetkých uvažovaných regresorov predstavoval v Komárňanskom (55,45%), Bratislavskom

(52,51%) a Trnavskom (51,24%) regióne. Ako zobrazuje Mapa č. 2, naopak, v najmenšej miere sa národnosť podieľala na formovaní volebných výsledkov v centrálnej časti Slovenska, na severe a severovýchode krajiny, kde v Liptovsko-oravsko-turčianskom (0,32%), Dolnošarišskom (0,34%), Spišskom (0,44%) a Banskobystricko-zvolenskom (3,61%) regióne netvorila ani päťpercentný podiel na celkovej explanačnej sile regresorov.

Mapa č. 2: Relatívny príspevok faktoru národnosti k vysvetleniu regionálnych volebných výsledkov na Slovensku v období rokov 1998 – 2012

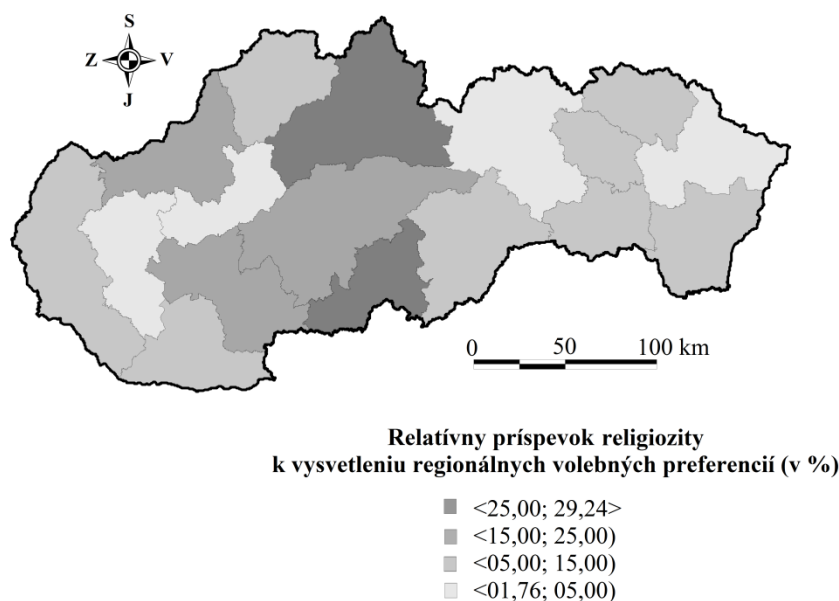


Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Faktor religiozity pôsobiaci v celoštátnom kontexte ako najmenej výpočtový prediktor volebných výsledkov politických subjektov prispieval najväčšou mierou k vysvetleniu regionálnych politických inklinácií predovšetkým v centrálnej a západnej časti Slovenska. (Mapa č. 3) Jeho najväčšia explanačná angažovanosť bola evidovaná v Liptovsko-oravsko-turčianskom regióne (29,24%), Novohrade (28,44%), v Nitriansko-tekovskom (20,07%), Banskobystricko-zvolenskom (18,48%), Trenčianskom (17,54%) a Dolnošarišskom regióne (14,02%), v prípade ktorých predstavovala relatívny príspevok pohybujúci sa nad hranicou desiatich percent. Regióny Hornej Nitry (1,76%) a Trnavy (2,25%) nachádzajúce sa v západnej polovici územia Slovenska, rovnako ako Spiš (3,61%) a horný Zemplín (3,72%) na východe krajiny

predstavujú zasa teritoriálne jednotky, v rámci ktorých bola registrovaná len minimálna explanačná sila faktoru religiozity stlačená pod hranicou piatich percent.

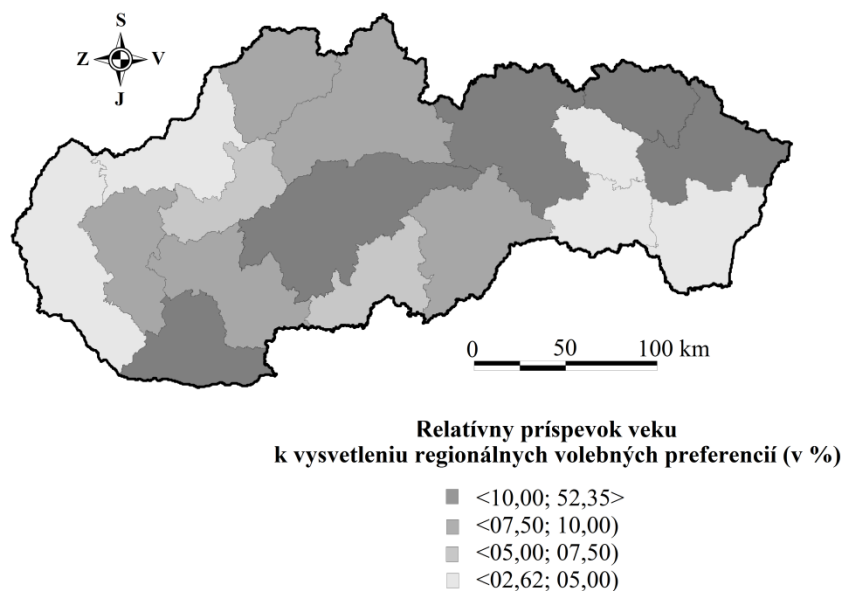
Mapa č. 3: **Relatívny príspevok faktoru religiozity k vysvetleniu regionálnych volebných výsledkov na Slovensku v období rokov 1998 – 2012**



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Tretí z plejády analyzovaných regresorov, veková štruktúra obyvateľstva, má rovnako svoje regionálne špecifiká. (Mapa č. 4) Banskobystricko-zvolenský región sa v sledovanej perióde vyznačoval vysoko nadpriemerným explanačným príspevkom tohto faktora (52,35%). S výraznejším odstupom ho nasledovali Spiš (28,56%) a horný Šariš (21,48%), citeľne už zaostávali horný Zemplín (11,30%) a región Komárna (10,85%), hoci v každom z nich dosahoval faktor veku viac ako desaťpercentný podiel na determináčnom efekte súboru sledovaných explanátorov. Naopak, v najmenšej miere sa tento regresor volebného správania obyvateľstva prejavoval na východe Slovenska na dolnom Zemplíne (2,62%), dolnom Šariši (4,02%) a v Abovsko-turnianskom regióne (4,13%), a v západnej časti krajiny v Bratislavskom (2,62%) a Trenčianskom regióne (3,61%), v rámci ktorých jeho explanačný príspevok nedosahoval úroveň piatich percent.

Mapa č. 4: **Relatívny príspevok faktoru veku k vysvetleniu regionálnych volebných výsledkov na Slovensku v období rokov 1998 – 2012**

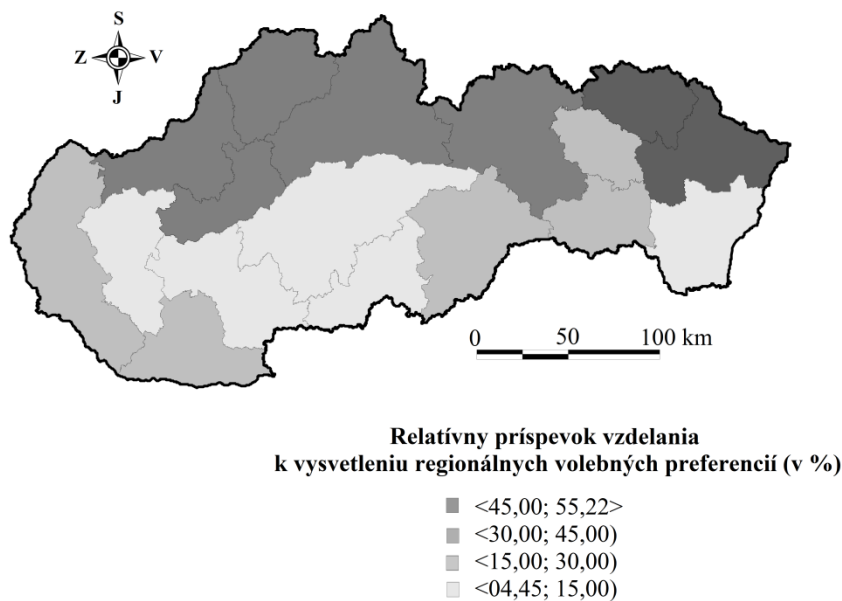


Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Druhý najdôležitejší explanátor volebných výsledkov v celoslovenskom kontexte, faktor vzdelania, rozdeľuje územie Slovenska na dve značne rozdielne oblasti. Kým severne situované regióny vykazujú vysoký explanačný podiel tohto regresora, juh a juhozápad Slovenska spolu s centrálnne ležiacim Banskobystricko-zvolenským regiónom nepreukazujú smerom k tomuto determinantu volebného správania výraznejšiu podmienenosť. (Mapa č. 5) Vzdelanie sa podieľa minimálne tretinovým explanačným príspevkom v rámci súboru regresorov v kompaktné sa tiahnucom teritoriálnom páse od severozápadu po severovýchod Slovenska počnúc regiónmi Trenčína (33,33%), Hornej Nitry (35,81%) a Žiliny (37,18%) pokračujúc Liptovsko-oravsko-turčianskym regiónom (37,89%), Spišom (38,86%) a horným Šarišom (55,22%), končiac na hornom Zemplíne (51,83%), pričom sledované hodnoty sú charakteristické západno-východným gradientom. Výrazne nízka miera korelácie volebných výsledkov politických strán smerom k faktoru vzdelania bola identifikovaná na juhozápade krajiny v Nitriansko-tekovskom (4,45%) a Trnavskom regióne (6,46%), rovnako tak na strednom Slovensku v Novohrade (7,84%)

a v Banskobystricko-zvolenskom regióne (9,13%), v ktorých sa jeho relatívny explanačný podiel ustálil pod hranicou desiatich percent.

Mapa č. 5: **Relatívny príspevok faktoru vzdelania k vysvetleniu regionálnych volebných výsledkov na Slovensku v období rokov 1998 – 2012**

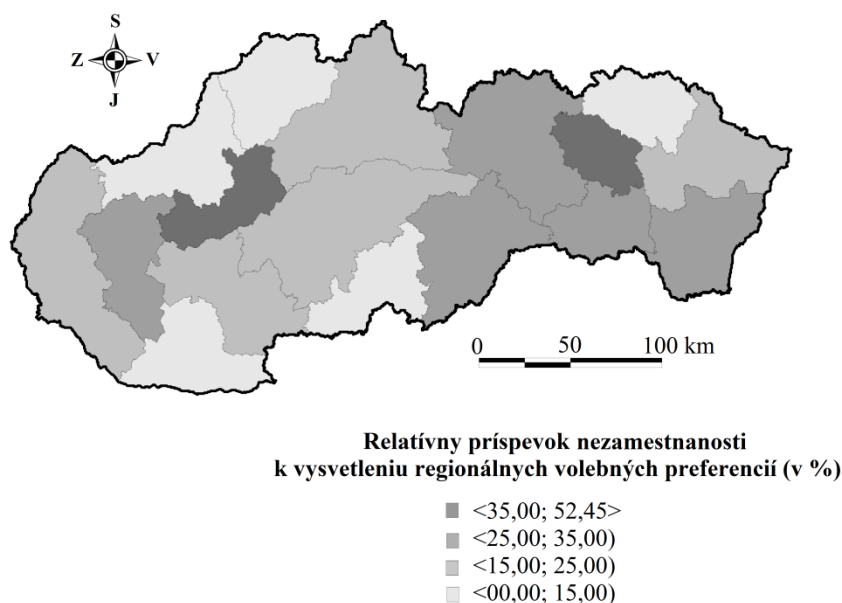


Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Nezamestnanosť sa prejavovala ako významný explanátor volebného správania obyvateľstva najmä vo východnej polovici územia Slovenskej republiky. (Mapa č. 6). Najvyšší vysvetľujúci príspevok tohto regresora bol sledovaný na dolnom Šariši (52,45%), dolnom Zemplíne (31,16%), v Gemersko-malohontskom regióne (28,98%), v spádovom regióne Košíc (28,68%) a na Spiši (28,53%) nachádzajúcich sa vo východnej časti Slovenska, rovnako však i na Hornej Nitre (42,28%) a v Trnavskom regióne (32,13%) situovaných na západe krajiny, v rámci ktorých fenomén nezamestnanosti disponoval viac ako štvrtinovým relatívnym explanačným podielom na determináčnej sile súboru uvažovaných regresorov. Ich protipól predstavujú regióny Žiliny (0,00%), Komárna (3,12%) a Trenčína (4,60%) ležiace na západnom Slovensku, v rámci ktorých sa nezamestnanosť vyformovala ako marginálny faktor vysvetlenia volebných inklinácií obyvateľstva s explanačným podielom nižším ako päť percent. Extrémnym prípadom je Žilinský región, v ktorom počas celej

sledovanej periódy nebol naším výskumom preukázaný vzťah medzi mierou nezamestnanosti a volebnými výsledkami politických strán.

Mapa č. 6: **Relatívny príspevok faktoru nezamestnanosti k vysvetleniu regionálnych volebných výsledkov na Slovensku v období rokov 1998 – 2012**



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Výsledky: socio-politická charakteristika regiónov západného Slovenska

V záverečnej pasáži práce si predstavíme jednotlivé regióny západného Slovenska z perspektívy ich základných socio-ekonomických charakteristík, pozrieme sa bližšie na ich volebno-preferenčné inklinácie a následne zhodnotíme ich status z hľadiska explanačných príspevkov uvažovaných determinantov volebného správania vychádzajúc pritom z celkových priestorových efektov vstupujúcich regresorov.

Bratislavský región

Región hlavného mesta Slovenska pozostával v rámci predstaveného výskumu z funkčných mestských regiónov Bratislavy, Dunajskej Stredy, Senice, a Skalice a Holíč. S celkovým počtom 210 obcí sa zaraďuje k najväčším na Slovensku, keď v roku 2011 v tomto ukazovateli zaujal štvrtú pozíciu z cel-

kovo sedemnástich záujmových regiónov. Z hľadiska populačnej veľkosti však región Bratislavy dominuje všetkým ostatným s celkovým počtom 832 118 obyvateľov v ňom žijúcich (k 21. máju 2011). Medzi sčítaniami uskutočnenými v rokoch 2001 a 2011 sa počet jeho obyvateľov zvýšil o 7 292 (štvrté miesto), čo však pri aplikácii indexu rastu znamenalo vzhľadom na jeho populačnú bázu len nepatrný progres, resp. stagnáciu ($R_i = 1,01$).

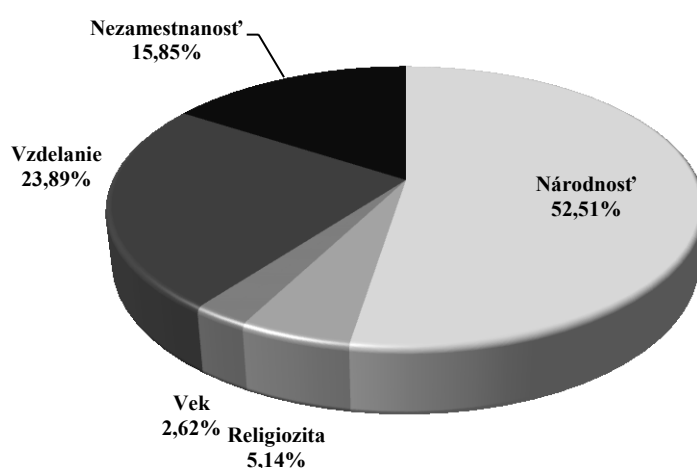
Z perspektívy zastúpenia jednotlivých socio-ekonomických skupín obyvateľstva (k 21. máju 2011) sa Bratislavský región vzhľadom na celoslovenský štandard vyznačuje zvýšenou teritoriálnou koncentraciou obyvateľov maďarskej národnosti (13,69%), českej národnosti (1,03% – najvyšší podiel v SR), osôb bez konfesie (22,85% – najvyšší podiel v SR), mladšej strednej generácie 30-44 ročných (24,80% – najvyšší podiel v SR), staršej generácie 60 a viac ročných (19,72%) a obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním (25,19% – najvyšší podiel v SR). Naopak, relatívne nízke územné podiely sú tu pozorované v prípade príslušníkov rómskeho etnika (0,38%), rímskokatolíckych veriacich (59,89%), mladej generácie 18-29 ročných (16,87% – najnižší podiel v SR) a obyvateľstva so základným (13,94% – najnižší podiel v SR) a stredoškolským vzdelaním (58,82%). Výrazne pod celoslovenským priemerom sa v regióne pohybuje evidovaná miera nezamestnanosti (12,18% v regióne vs. 20,40% za SR k 26. máju 2001), ktorá práve tu dosahuje dlhodobo najnižšie hodnoty v rámci celej Slovenskej republiky.

Vzhľadom na fenomén časo-priestorovej stability volebných výsledkov sa nebudeme v tejto pasáži práce vyjadrovať k regionálnym podielom všetkých parlamentných strán vygenerovaných inštitútom volieb v období od roku 1998 až po súčasnosť, ale dlhodobo platné volebno-preferenčné tendencie elektorátu regiónu ilustrujeme na príklade posledných volieb do NR SR uskutočnených v roku 2012. Podľa ich výsledkov potvrdil región Bratislavy svoj jedinečný význam pre pravicovo-liberálne politické subjekty, rovnako tak i pre etnické strany, keď nadpriemerné volebné výsledky tu registrovali neoliberálnaSaS (10,96% – najvyšší podiel v SR), líder pravice minulej dekády, SDKÚ-DS (10,77% – najvyšší podiel v SR), a strana rigorózne obhajujúca spoločensko-politické záujmy maďarskej minority žijúcej na Slovensku a jej spoluprácu s majoritou, Most-Híd (12,03%). Súčasný vládny subjekt, Smer-SD, tu síce získal najvyšší podiel platných hlasov odovzdaných vo voľbách, avšak jeho regionálny volebný výsledok (30,47% – druhý najnižší podiel v SR) bol v prípade Bratislavského regiónu výrazne pod republikovým skóre strany Róberta Fica.

Z hľadiska explanačnej sily uvažovaných socio-ekonomických faktorov pôsobiacich na priestorovú mozaiku volebnej podpory politických subjektov možno región Bratislavy priradiť k typu *“národnosť – vzdelanie s dominanciou národnosti”*. V komparácii s celoslovenskou situáciou je v regióne hlavného

mesta Slovenskej republiky na nadpriemerne vysokej úrovni vplyv faktoru národnosti (+17,70 percentuálneho bodu, ďalej v skratke p.b), ktorého podiel je v interregionálnom porovnaní výraznejší len v susednom Komárňanskom regióne. Druhý najsilnejší regionálny volebno-preferenčný regresor, vzdelanie, prekračuje celoštátny priemer len nepatrne (+2,53 p.b). Naopak, tesne pod ním sa ustálila vysvetľujúca sila nezamestnanosti (-0,74 p.b), pričom explanačný efekt religióznej štruktúry obyvateľstva zaostáva už výraznejšie (-4,70 p.b). Pri porovnaní so situáciou v ostatných regiónoch Slovenska tu posledný z uvažovaných determinantov volebného správania, faktor veku, pôsobí na volebné výsledky politických strán vôbec najmenšou intenzitou (-14,80 p.b). Presne identická hodnota bola v jeho prípade zaznamenaná už len na dolnom Zemplíne. Vzhľadom na vyššie uvedené možno konštatovať, že v regióne hlavného mesta sa podpora politických subjektov v najvyššej miere štiepi pozdĺž etnickej a socio-ekonomickej konfliktnej línie. Explanačné podiely jednotlivých regresorov v rámci Bratislavského regiónu dokumentuje Graf č. 2.

Graf č. 2: Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov v Bratislavskom regióne v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Trnavský región

Východný sused regiónu hlavného mesta Slovenska je tvorený spádovými územiaми Trnavy, Piešťan, Hlohovca, a Šale a Galanty. Spočtom obcí 152 mu patrí v interregionálnom porovnaní jedenáste miesto, avšak počtom obyvateľov 384 650 dosahuje celkovo štvrtú pozíciu (k 21. máju 2011). V intercenzovom

období počet obyvateľov Trnavského regiónu len mierne poklesol, v absolútnom vyjadrení o 696 osôb, čo sa na indexe rastu prejavilo jeho stagnáciou ($R_t = 1,00$).

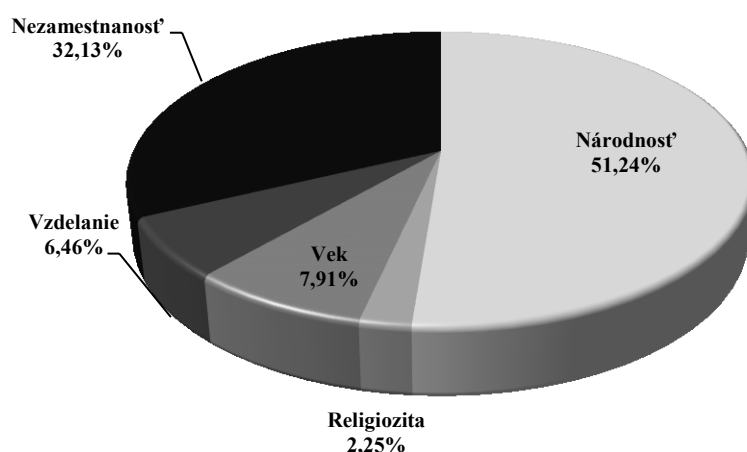
Podľa výsledkov cenzu uskutočneného v máji 2011 je predstavovaný región v komparácii s celoslovenským štandardom špecifický vyšším teritoriálnym podielom obyvateľstva maďarskej národnosti (12,34%). Ešte výraznejšie sa vymykajúce priemeru je v jeho prípade regionálne zastúpenie rímskokatolíckych veriacich (70,25%). Percentuálny podiel staršej generácie (19,52%) a obyvateľstva so stredoškolským vzdelaním (64,30%) je mierne nadpriemerný. Naopak, územná koncentrácia obyvateľov slovenskej (79,58%) a rómskej národnosti (0,28%) spolu s teritoriálnym zastúpením vysokoškolsky vzdelanej populácie (14,18%) sa v regióne Trnavy pohybuje tesne pod celoslovenským štandardom. Relatívny podiel nezamestnaných z celkového počtu ekonomicky aktívnych tu vzhľadom na celoštátny štandard dosahuje podpriemernú úroveň (17,46% v regióne vs. 20,40% za SR k 26. máju 2001).

Vychádzajúc z výsledkov volieb do NR SR uskutočnených v marci roku 2012 možno politicko-preferenčný profil elektorátu Trnavského regiónu označiť za veľmi podobný celoslovenskému, čo len potvrdzuje trend pozorovaný už od roku 1998. Nadpriemerné volebné zisky tu v roku 2012 registrovalo novovzniknuté občianske hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO), ktorého druhý najlepší volebný výsledok v interregionálnom porovnaní tu dosiahol 11,53% zo všetkých platných hlasov odovzdaných vo voľbách. Nadštandardnej volebnej podpore sa tu tešila strana etnickej spolupráce, Most-Híd, so ziskom 9,68% hlasov. V predchádzajúcom decéniu jej pozíciu v regióne však zastávala SMK-MKP. Naopak, mierne podpriemerné volebné výsledky boli v regióne pozorované v prípade pravicových strán KDH (8,39%), SaS (5,07%) a SDKÚ-DS (5,25%), ako aj dlhodobo najpopulárnejšej strany Smer-SD (41,87%), ktorá tu v regionálnom súčte získala najvyšší počet hlasov spomedzi všetkých zúčastnených strán.

Uvažujúc o explanačnej sile sledovaných socio-ekonomických determinantov volebného správania obyvateľstva možno Trnavu a jej spádové územie charakterizovať ako región typu *“národnosť – nezamestnanosť s dominanciou národnosti”*. Pri porovnaní s celoštátnym priemerom tu pôsobia nadštandardne intenzívne dva faktory a to národnosť (+16,43 p.b) a nezamestnanosť (+15,55 p.b), pričom v prípade oboch regresorov dosahuje tento región tretí najvyšší explanačný príspevok v rámci územia celej Slovenskej republiky. Vyššie hodnoty v prípade faktoru národnosti vykazujú už len dva susedné regióny Komárna a Bratislavy, pri vplyve nezamestnanosti zasa dolný Šariš a Horná Nitra. Mierne podpriemerný vysvetľujúci účinok bol v Trnavskom regióne evidovaný pri zvyšných troch explanátoroch volebnej podpory politických strán, keď faktor vzdelania zaostával za celoslovenským priemerom o 1,37 p.b,

explanačný podiel vekovej štruktúry obyvateľstva o 2,24 p.b a religiozita ako determinant volebného správania tunajšieho elektorátu o 4,48 p.b V hodnotení explanačného príspevku vzdelania, rovnako tak i religiozity, zaujal región Trnavy v rámci Slovenska predposlednú pozíciu, keď pri prvom spomenutom regresore volebných výsledkov politických subjektov registrovala nižší vysvetľujúci podiel už len Horná Nitra a v druhom prípade Nitriansko-tekovský región. V porovnaní s regiónoch hlavného mesta Slovenska hrá v tomto regióne výraznejšiu úlohu faktor veku a predovšetkým faktor nezamestnanosti, naopak, vzdelanostná štruktúra obyvateľstva volebné výsledky až tak intenzívne nepodmieňuje. Na základe zistených skutočností možno dedukovať významnú naviazanosť elektorátu regiónu na etnickú a socio-ekonomickú konfliktnú líniu. Relatívne explanačné príspevky uvažovaných determinantov volebného správania obyvateľstva v Trnavskom regióne prezentuje Graf č. 3.

Graf č. 3: **Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov v Trnavskom regióne v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)**



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Komárňanský región

Región situovaný na juhozápade Slovenska pozostáva zo spádových území Komárna, Nových Zámkov a Štúrova. Je tvorený 102 obcami, t. j. najmenším počtom zo všetkých sedemnástich regiónov. V týchto obciach však celkovo žije 247 626 obyvateľov, čo radí Komárňanský región v interregionálnej komparácii na jedenáste miesto (k 21. máju 2011). Okrem najmenšieho počtu

obcí sa toto územie vyznačuje i najväčším relatívnym úbytkom obyvateľstva v medzicenzovom porovnaní, keď index rastu počtu obyvateľov dosiahol medzi rokmi 2001 a 2011 hodnotu 0,96. V absolútnom vyjadrení tak skúmaný región stratil 9 638 osôb, čo bolo najviac hneď po susednom Nitriansko-tekovskom regióne (11 452).

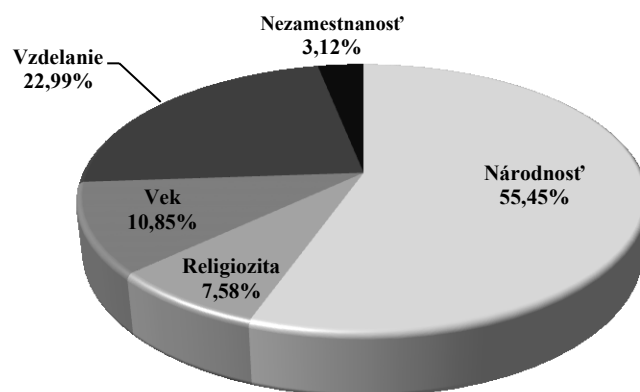
Región Komárna je typický vôbec najvyššou územnou koncentráciou obyvateľstva maďarskej národnosti v celej Slovenskej republike (46,28% k 21. máju 2011). V tomto regióne je sledovaný zvýšený teritoriálny podiel príslušníkov reformovanej kresťanskej cirkvi (kalvínov), ku ktorej sa hlási 8% obyvateľov, pričom mierne nad celoslovenským priemerom sa tu pohybuje i podiel rímskokatolíckych veriacich (65,63%). Z hľadiska vekovej štruktúry obyvateľstva tu celoštátny štandard prekračuje zastúpenie jeho vyšších vekových kategórií, t. j. staršej strednej (22,57% – najvyšší podiel v SR) a staršej generácie (20,58% – najvyšší podiel v SR). Pomerne vysoká je v regióne teritoriálna koncentrácia osôb so základným vzdelaním (21,65%). Sledované územie sa vyznačuje vôbec najnižším regionálnym podielom obyvateľov slovenskej národnosti (45,64%), ktorí tu dosahujú takmer identické zastúpenie ako etnickí Maďari. Výrazne nízka je tu taktiež teritoriálna koncentrácia príslušníkov evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (1,84%) a obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním (11,37% – druhý najnižší podiel v SR). Miera evidovanej nezamestnanosti tu celoslovenský priemer dlhodobo prekračuje (26,12% v regióne vs. 20,40% za SR k 26. máju 2001).

Z hľadiska volebného správania elektorátu je Komárňanský región typický výraznou podporou etnických strán obhajujúcich záujmy maďarskej menšiny. V minulosti jej potreby v celoštátnej politike obhajovala SMK-MKP, v posledných dvoch voľbách Most-Híd, ktorý tu registruje svoj ďaleko najlepší volebný výsledok v celej Slovenskej republike (25,84% v roku 2012). Vďaka tejto podpore ako jediná politická strana dokázala vo voľbách v roku 2012 prelomiť, hoci len tesne (o 0,68 p.b), víťaznú hegemoniu Smeru-SD, ktorý dominoval vo všetkých ostatných regiónoch krajiny. Vzhľadom na uvedené neprekvapí, že práve tu zaznamenala strana premiéra Roberta Fica svoj najhorší volebný výsledok (25,16%). Aj výsledky ostatných parlamentných strán tu evidovali hlboký podpriemer, SDKÚ-DS (3,12%) a OĽaNO (3,64%), rovnako ako vládna strana, dokonca svoju najmenšiu regionálnu volebnú podporu. KDH a SaS sa museli uskromniť so ziskom 3,23%, resp. 3,26%.

Z perspektívy explanačnej hodnoty jednotlivých socio-ekonomických determinantov podmieňujúcich volebné výsledky regiónu Komárna možno toto územie zaradiť k typu *“národnosť – vzdelanie s dominanciou národnosti”*. V rámci neho je dominantný faktor národnosti, ktorého regionálny podiel prekonal ten celoslovenský o 20,64 p.b. Tak rozsiahly príspevok k vysvetleniu regionálnych volebno-preferenčných inklinácií nebol v prípade tohto regresora

pozorovaný nikde inde na Slovensku. Vplyv vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva predčil celoštátny priemer svojím vysvetľujúcim účinkom len nepatrne (+1,63 p.b). Tesne pod celoslovenským štandardom sa pohyboval explanačný príspevok faktoru religiozity (-2,25 p.b). Výraznejšie už zaostával faktor veku (-6,56 p.b), ktorý však v interregionálnom porovnaní bol práve v Komárňanskom regióne paradoxne piaty najvyšší v celej krajine. Hneď po regióne Žiliny ležiacom na severozápade Slovenska bolo pôsobenie nezamestnanosti ako explanátora teritoriálnej mozaiky volebných výsledkov práve tu vôbec druhé najmenej intenzívne (-13,46 p.b). V prípade tohto územia môžeme teda hovoriť o štiepení volebnej podpory súperiacich politických strán pozdĺž dvoch hlavných konfliktných línií a to dominantnej etnickej, ktorej sekunduje línia socio-ekonomická. Explanačné podiely uvažovaných faktorov formujúcich volebné výsledky v regióne Komárna v období rokov 1998–2012 zachytáva Graf č. 4.

Graf č. 4: **Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov v Komárňanskom regióne v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)**



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Nitriansko-tekovský región

Región rozprestierajúci sa na juhozápade krajiny je tvorený spádovými územiami Nitry, Levíc, Zlatých Moraviec a Šiah. Z hľadiska počtu obcí (191) a populačnej veľkosti (318 741) sa zaraďuje v rámci územia Slovenska k priemeru (k 21. máju 2011). V období rokov 2001 až 2011 práve tento región zaznamenal v interregionálnom porovnaní najmarkantnejší populačný prepad,

keď sa počet jeho obyvateľov znížil o 11 452 osôb, čo predstavovalo relatívny pokles vyjadrený indexom rastu s hodnotou 0,97.

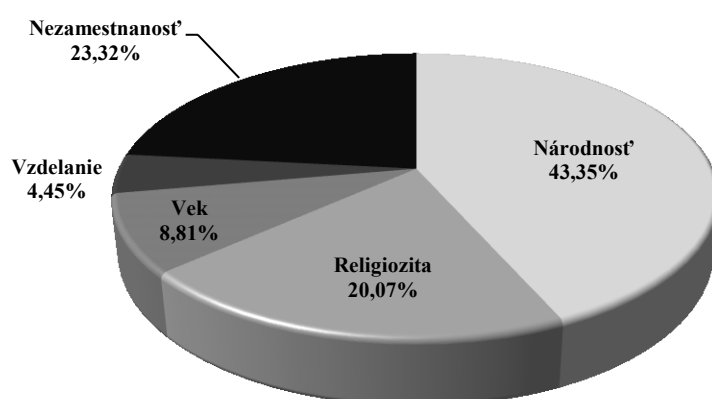
Predstavované územie je charakteristické zvýšeným teritoriálnym zastúpením obyvateľov maďarskej národnosti (12,01% k 21. máju 2011) a rímskokatolíckych veriacich (72,01%), pričom v prípade uvedenej religióznej skupiny populácie ide o vôbec druhý najvyšší územný podiel v rámci celej Slovenskej republiky. Nadpriemerná územná koncentrácia je tu registrovaná i v prípade staršej generácie vo veku 60 a viac rokov (19,90%), keď vyššie hodnoty dosahuje už len Komárňanský a Trenčiansky región. Naopak, v regióne za celoslovenským štandardom zaostáva relatívna početnosť Rómov (0,53%), evanjelikov augsburského vyznania (3,83%) a obyvateľov bez konfesie (12,26%). Evidovaná miera nezamestnanosti v regióne prekračuje priemernú hodnotu za celú Slovenskú republiku (22,44% v regióne vs. 20,40% za SR k 26. máju 2001).

Z hľadiska politických inklinácií sa Nitriansko-tekovský región v zásade nevymyká celonárodnému štandardu. Mierne nadpriemerné volebné výsledky tu eviduje strana etnickej spolupráce – Most-Híd (9,21% v roku 2012) a vládny Smer-SD (46,05%), ktoré zároveň predstavujú najúspešnejšie politické subjekty v regióne vo voľbách v roku 2012. V minulosti sa zvyklo v tejto časti krajiny dariť i ďalšej strane maďarskej minority, SMK-MKP. Len nepatrne zaostáva regionálna volebná podpora v porovnaní s celoslovenskou situáciou v prípade ďalších parlamentných strán. Pravicová SDKÚ-DS tu získala podporu 5,31%, neoliberálna SaS 5,47%, občianske hnutie OĽaNO 7,22% a pravicovo-konzervatívne KDH 7,37% hlasov.

Vzhľadom na veľkosť explanačných príspevkov jednotlivých socio-ekonomických faktorov možno Nitriansko-tekovský región charakterizovať ako typ *“národnosť – nezamestnanosť – religiozita s prevahou národnosti”*. Hodnotený región je len jedným z troch v rámci Slovenska, v ktorých dosiahli minimálne tri regresory za sledovanú periódu ako celok každý viac ako 20-percentné zastúpenie na vysvetlení regionálnej mozaiky volebných výsledkov. Okrem neho bola obdobná situácia pozorovaná už len na Spiši a v Liptovsko-oravsko-turčianskom regióne. Faktory religiozity, národnosti a nezamestnanosti možno označiť práve za tie determinanty volebného správania elektorátu, ktoré boli v rámci regiónu v porovnaní s celoslovenskou situáciou na nadštandardne vysokej úrovni, keď explanačný príspevok prvého zmieneného prevýšil národný priemer o 10,23 p.b, druhý o 8,54 p.b a tretí o 6,74 p.b Explanačný účinok religióznej štruktúry obyvateľstva bol v Nitriansko-tekovskom regióne vôbec tretí najvyšší na Slovensku, keď citelnejšie pôsobil už len v Novohrade a v Liptovsko-oravsko-turčianskom regióne. Naopak, pomerne výrazne zaostáva faktor veku (-8,61 p.b), pričom teritoriálna kompozícia vzdelanostnej štruktúry populácie tu prispieva k vysvetleniu podpory politických subjektov

dokonca najmenším explanačným podielom v rámci celého Slovenska (-16,91 p.b). Okrem etnickej a socio-ekonomickej konfliktnej línie tu môžeme vyzdvihnúť i význam konzervatívno-liberálnej reprezentovanej politicko-preferenčnými implikáciami vekovej a religióznej štruktúry obyvateľstva, ktorá v Nitriansko-tekovskom regióne dokázateľným spôsobom formuje podobu jeho volebných výsledkov. Explanačnú štruktúru súboru determinantov volebného správania ilustruje v prípade spomínaného regiónu Graf č. 5.

Graf č. 5: Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov v Nitriansko-tekovskom regióne v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Hornonitriansky región

Oblasť Hornej Nitry bola pre potreby nášho výskumu vymedzená funkčnými mestskými regiónmi Prievidze a Topoľčian. Je tvorená 125 obcami, pričom z menšieho počtu teritoriálnych jednotiek lokálnej úrovne pozostáva už len Komárňanský región. S počtom obyvateľov 256 057 (k 21. máju 2011) sa v interregionálnej komparácii zaraďuje k slovenskému priemeru. V medzicenzovom období poklesol počet obyvateľov regiónu o 5 181 osôb, čo reflektoval tretí najnižší populačný index rastu v krajine (0,98) hneď za Komárňanským a Nitriansko-tekovským regiónom.

Toto teritórium sa po Žilinskom regióne vyznačuje vôbec druhou najvyššou územnou koncentráciou obyvateľstva slovenskej národnosti (93,12% k 21. máju 2011). Ostatné etnické skupiny tu majú len symbolické zastúpenie, nakoľko dominantnú časť z percentuálneho zväzku tvorila (nielen tu) pri sčítaní

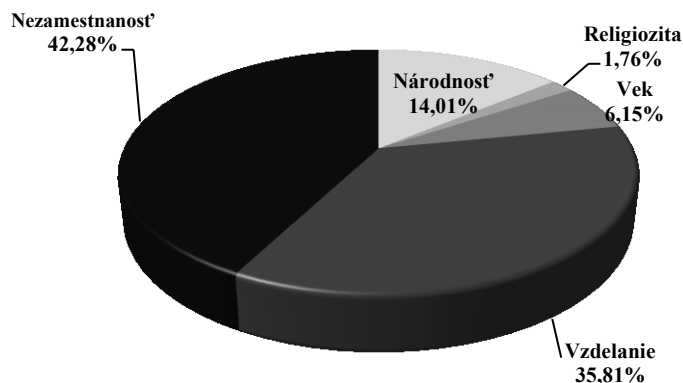
obyvateľstva kategória nezistenej národnosti. Z pohľadu národnostnej štruktúry populácie tak možno Hornú Nitru považovať za etnicky homogénnu. Výrazne nad celoslovenským priemerom sa taktiež pohybuje teritoriálne zastúpenie príslušníkov rímskokatolíckej cirkvi (69,98%), pričom ostatné vierovyznania sú tu z hľadiska početnosti veriacich výrazne v defenzíve. Nadštandardne vysoký je tu však percentuálny podiel osôb bez konfesie (16,23%), vôbec štvrtý najvyšší v krajine. Región je typický zvýšenou územnou koncentráciou staršej strednej (22,20%) a staršej generácie (19,89%), pričom sa vyznačuje vôbec najvyšším zastúpením obyvateľstva so stredoškolským vzdelaním (67,49%). Naopak, podiel osôb s vysokoškolským titulom počítaný z kohorty obyvateľov starších ako 15 rokov je v regióne na podpriemernej úrovni (13,20%). Len mierne pod celoslovenským štandardom sa na Hornej Nitre pohybuje i evidovaná miera nezamestnanosti (18,57% v regióne vs. 20,40% za SR k 26. máju 2001).

Horná Nitra sa z hľadiska volebnej podpory deklarovanej jednotlivým politickým subjektom vyznačuje výraznou inklináciou k strane predsedu vlády Roberta Fica (ten pochádza práve z tohto regiónu). Smer-SD sa tu tešil vôbec druhému najvyššiemu volebnému zisku v interregionálnom porovnaní (59,54% v roku 2012), keď mierne vyššiu podporu registroval už len v prípade horného Zemplínu na severovýchode Slovenska. V minulosti sa v regióne nadpriemerne darilo Mečiarovej ĽS-HZDS i Slotovej SNS. Markantne tu za vlastným celoslovenským výsledkom zaostáva Most-Híd s periférnym volebným ziskom 1,18%, pričom podpriemerné výsledky tu dosahujú i etablované pravicové strany SDKÚ-DS (4,13%) a KDH (7,28%). Svoj národný štandard tu kopíruje nováčik na politickej scéne OĽaNO (8,27%).

Na základe vysvetľujúcej sily uvažovaných socio-ekonomických regresorov volebných výsledkov politických strán môžeme Hornú Nitru charakterizovať ako regionálny typ *“nezamestnanosť – vzdelanie s prevahou nezamestnanosti”*. Práve faktory nezamestnanosti a vzdelania sú tými determinantami politického správania voličov, ktoré v regióne pôsobia oveľa intenzívnejšie než v Slovenskej republike ako takej. Výrazne nad celoslovenským priemerom sa tu pohybuje predovšetkým explanačný príspevok nezamestnanosti (+25,69 p.b), ktorému v tomto smere sekunduje faktor vzdelania (+14,45 p.b). Ich spoločný vysvetľujúci účinok pokrýva až štyri pätiny z celkového vplyvu súboru analyzovaných činiteľov formujúcich priestorovú mozaiku regionálnych volebných výsledkov. Faktor nezamestnanosti zastáva dôležitejšiu pozíciu už len na dolnom Šariši. Naopak, zvyšné tri regresory politicko-preferenčných inklinácií obyvateľstva regiónu majú v tomto priestorovom kontexte len marginálny význam. Citelne za slovenským štandardom zaostáva explanačná hodnota religióznej (-8,08 p.b) a vekovej štruktúry obyvateľstva (-11,27 p.b), pričom faktor národnosti, ktorý bol na juhozápadnom Slovensku dominujúcim,

tu stráca spomedzi uvažovaných činiteľov za celoslovenským priemerom v najväčšej miere (-20,80 p.b). Najmenej ovplyvňujúcim regresorom teritoriálnej mozaiky volebnej podpory politických subjektov je však na Hornej Nitre faktor religiozity, ktorého explanačný podiel je práve tu v medziregionálnom porovnaní absolútne najnižší. Na základe týchto skutočností možno konštatovať, že spoločensko-politický konflikt podmieňujúci priestorové vzorce volebného správania obyvateľstva na Hornej Nitre sa dominantne vyformoval pozdĺž socio-ekonomickej konfliktnej línie. Relatívne explanačné príspevky uvažovaných regresorov ilustruje v prípade tohto regiónu Graf č. 6.

Graf č. 6: Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov v Hornonitrianskom regióne v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Trenčiansky región

Región rozprestierajúci sa na strednom Považí pozostáva z hľadiska kompozície zo šiestich funkčných regiónov miest Trenčína, Myjavy, Nového Mesta nad Váhom, Bánoviec nad Bebravou, Dubnice nad Váhom a Púchova. Z hľadiska počtu obcí, ktoré doň spadajú (168), i z perspektívy počtu obyvateľov v ňom žijúcich (342 566 k 21. máju 2011), ho možno v celoštátnom meradle priradiť k priemeru. Za periódu minulej dekády vykázal skúmaný región populačný index rastu na úrovni 0,98, čo v absolútnom vyjadrení predstavovalo pokles počtu jeho obyvateľov o 6 317 osôb. Nižší index rastu reflektujúci populačný vývoj bol registrovaný už len v prípade Hornej Nitry, Nitriansko-tekovského a Komárňanského regiónu, pričom

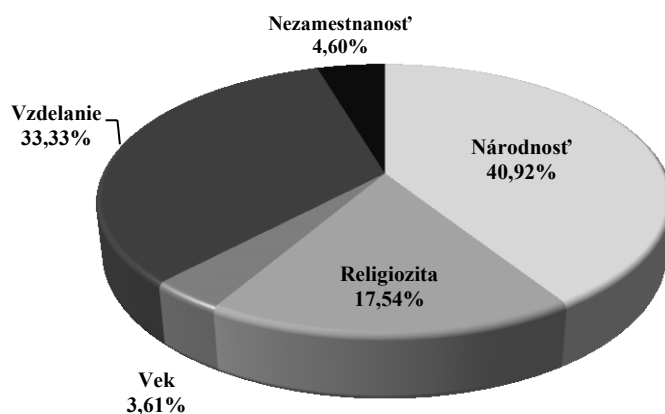
posledné dva spomenuté evidovali dramatickejší pokles obyvateľstva i v absolútnom vyjadrení.

Z hľadiska zastúpenia jednotných socio-demografických skupín obyvateľstva sa Trenčiansky región vyznačuje nadpriemerným teritoriálnym podielom obyvateľov slovenskej národnosti (91,27% k 21. máju 2011), ktorí vzhľadom na nízku početnosť ostatných národnostných skupín nepresahujúcich individuálne hranicu jedného percenta vytvárajú takmer homogénnu spoločnosť. Predstavovaný región je v medziregionálnom porovnaní charakteristický treťou najvyššou územnou koncentráciou evanjelikov augsburského vyznania (12,93%), keď vyšší územný podiel tejto religióznej skupiny populácie vykazujú už len Liptovsko-oravsko-turčiansky a Gemersko-malohontský región. Teritoriálne zastúpenie rímskokatolíckych veriacich (61,05%), rovnako ako i osôb bez konfesie (14,03%), dosahuje vzhľadom na celoslovenský štandard hodnoty blízke priemeru. Národný štandard tu mierne prekračuje percentuálny podiel staršej strednej (21,94%) a staršej generácie (20,15%). Trenčiansky región má špecifický status z hľadiska zastúpenia obyvateľstva so stredoškolským vzdelaním (66,57%), keď v tomto ukazovateli okupuje v interregionálnom porovnaní druhú pozíciu hneď za susedným regiónom Hornej Nitry. Naopak, percentuálny podiel obyvateľov so základným (14,51%) a vysokoškolským vzdelaním (15,05%) tu za slovenským štandardom mierne zaostáva. Na relatívne nízkej úrovni sa v regióne Trenčína udržiava evidovaná miera nezamestnanosti, ktorá patrí k absolútne najnižším na Slovensku (13,94% v regióne vs. 20,40% za SR k 26. máju 2001).

Analýzovaný región prejavuje podobné volebno-preferenčné tendencie ako susedná Horná Nitra. Vlastný celoslovenský výsledok tu s ľahkosťou prekonáva vládny Smer-SD (53,60% v roku 2012). Podobne úspešne sa v minulosti zvyklo v regióne dariť Mečiarovmu ĽS-HZDS, keď práve región Trenčína bol považovaný za baštu jeho volebnej podpory. Naopak, pri stranách maďarskej menšiny registrujeme v prípade tohto regiónu (ako i ďalších v rámci štátu severnejšie ležiacich) mizivé volebné zisky, hoci súčasný hlavný politický reprezentant maďarskej minority, Most-Híd, dokáže na rozdiel od SMK-MKP osloviť istú časť elektorátu i v regiónoch nachádzajúcich sa mimo ťažiskovlastnej volebnej podpory, ktoré je lokalizované z historicko-politických dôvodov výsostne na južnom Slovensku. Pri príležitosti parlamentných volieb uskutočnených v roku 2012 získala strana Bélu Bugára v Trenčianskom regióne 1,40% hlasov. V prípade zvyšných opozičných strán boli regionálne volebné výsledky veľmi podobné tým celoštátnym, keď pravicový líder minulej dekády, SDKÚ-DS, získal 5,31%, neoliberálna SaS 5,77%, pravicovo-konzervatívne KDH 8,48% a Matovičove OĽaNO 8,88% platných hlasov odovzdaných vo voľbách.

Vychádzajúc z vysvetľujúcich príspevkov uvažovaných socio-ekonomických faktorov determinujúcich volebné správanie obyvateľstva, možno región Trenčína pričleniť k typu *“národnosť – vzdelanie s prevahou národnosti”*. K explanačnému účinku súboru regresorov ako celku prispeli tieto dva faktory trojštvrtinovou váhou. V prípade tohto územia vykazoval nadštandardne vysokú mieru podmienenia volebných výsledkov vplyv faktoru vzdelania, ktorý presiahol celoslovenskú hodnotu o 11,98 p.b. Religióznosť a národnostná štruktúra obyvateľstva regiónu túto hranicu taktiež prekročili, keď oproti republikovému priemeru disponovali explanačným podielom vyšším o 7,70; resp. 6,12 p.b. Zvyšné dva explanátory volebných hlasov elektorátu tu zaostávali svojim vysvetľujúcim efektom za celonárodným štandardom pomerne výrazne, keď faktor nezamestnanosti registroval v komparácii s celoslovenskou situáciou hodnotu nižšiu o 11,99 p.b. a faktor veku dokonca o 13,80 p.b. Explanačný príspevok nezamestnanosti bol v porovnaní s regiónom stredného Považia nižší už len v Žilinskom a Komárňanskom regióne, v prípade veku na dolnom Zemplíne a v regióne hlavného mesta. Zohľadňujúc uvedené skutočnosti, v Trenčianskom regióne sa volebné výsledky politických strán obyvateľstva štiepia v podobnom pomere pozdĺž etnickej a socio-ekonomickej konfliktnej línie, pričom nezanedbateľnú úlohu zohráva v tejto časti Slovenska taktiež delenie spoločnosti na báze konzervatívno-liberálneho kontinua. Rozdelenie explanačných príspevkov jednotlivých socio-ekonomických determinantov volebného správania v regióne Trenčína zachytáva Graf č. 7

Graf č. 7: **Relatívny príspevok jednotlivých socio-ekonomických faktorov k vysvetleniu volebných výsledkov v Trenčianskom regióne v období rokov 1998 – 2012 (celkový vplyv)**



Zdroj: SODB 2001 a 2011, výsledky volieb do NR SR 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012, vlastné výpočty

Záver

Na prvý pohľad sa môže zdať, že za stav a chod štátu sú zodpovedné takmer výlučne jeho politické elity. Za správanie politikov a ich výsledky však nesú zodpovednosť aj radoví občania, ktorí ich do verejných funkcií zvolili. Preto by bolo možné očakávať, že na ich neadekvátne či neprofesionálne počínanie bude reagovať aj samotná spoločnosť, cez odpoveď svojho volebného správania. Vo voľbách má každý človek právo vyjadriť svoj názor a vystaviť tak mocenským štruktúram účet za ich vládnutie – kladný alebo záporný. Pri volebnej urne je reakcia voličov na konanie politikov minimálne rovnako zahalená v tieni tajomstva ako budúci výkon politických elít na začiatku funkčného obdobia. Toto „volebné správanie“ ľudí taktiež nemožno jednoducho odhadnúť, spravidla doň vstupuje množstvo faktorov rôzneho pôvodu a rôznej závažnosti. Táto neistota plynie z jednej zo základných črt volebného práva – tajnosti volebného aktu.

Madleňák (2012) hovorí o šiestich socio-politických konfliktných líniách simultánne či paralelne pôsobiacich, pozdĺž ktorých sa v doterajšej histórii samostatnej Slovenskej republiky formovalo volebné správanie slovenského elektorátu a ktorých platnosť môže byť v čase i v priestore značnerozdielna. V práci sme sa nevenovali konfliktu centrum vs. periféria, ktorý bol významný najmä v ére Československa, kedy existovala výrazná bipolarita medzi Prahou a Bratislavou. Dnes sa v tomto kontexte hovorí o socio-politickom konflikte Bratislava vs. zvyšok Slovenska, ktorý je však podľa nášho názoru, spolu s konfliktnou líniou mesto vs. vidiek, v súčasnosti už len priestorovým prejavom iných, dominantnejších politicko-preferenčných štiepení krajiny (najmä etnickej, socio-ekonomickej a konzervatívno-liberálnej konfliktnej línie). Preto sme sa nimi v práci nezaoberali, rovnako ako konfliktom mečiarizmu vs. antimečiarizmu, ktorý bol dominantný najmä v druhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia a postupom času strácal na intenzite. V rámci príspevku sme sa cez hodnotenie determinálnych efektov národnostnej, religióznej, vekovej a vzdelanostnej skladby populácie, rovnako tak miery nezamestnanosti vo vzťahu k regionálnej mozaike volebných výsledkov snažili postihnúť tri najdôležitejšie socio-politické štiepenia v rámci súčasnej slovenskej spoločnosti vyformované pozdĺž etnickej, socio-ekonomickej a konzervatívno-liberálnej konfliktnej línie.

V predkladanej štúdii sme sa pokúsili zhodnotiť vplyv súboru piatich socio-ekonomických determinantov volebného správania, konkrétne faktorov národnosti, religiozity, veku, vzdelania a nezamestnanosti, na volebné výsledky rozhodujúcich politických strán v regiónoch západného Slovenska. Pri napĺňaní tohto hlavného cieľa bol využitý Durbinov model priestorovej regresie ako analytický nástroj priestorovej ekonometrie hodnotiaci sledované štatistické

vzťahy s ohľadom na ich geografické súvislosti. Zistili sme, že socio-politický konflikt prítomný v rámci elektorátu sa na celoslovenskej úrovni najmarkantnejším spôsobom prejavuje pozdĺž etnickej a socio-ekonomickej konfliktnej línie. Spomedzi uvažovaných explanátorov politického správania obyvateľstva sú volebné výsledky najcitelnejšie ovplyvňované faktorom národnosti. Vzdelanie, vek a nezamestnanosť prispievajú k jeho vysvetleniu pri vzájomnom porovnaní približne rovnakou mierou. Za ako najmenej formujúci činiteľ podpory politických strán možno zo sledovanej plejády socio-ekonomických faktorov označiť jeho religióznu štruktúru. Ak sa však prenesieme na regionálnu úroveň, potom závery o volebnom správaní občanov a vplyve sledovaných regresorov sú v rámci územia Slovenska od miesta k miestu značne variabilné.

Z perspektívy regionálneho kontextu vysvetľujúcej sily v prípade analyzovaných činiteľov ovplyvňujúcich volebné rozhodovanie občanov Slovenskej republiky sme dospeli k nasledujúcim záverom. Národnosť ako prvý (a na celoslovenskej úrovni najvplyvnejší) zo súboru vysvetľujúcich faktorov prispel k explanácii priestorových vzorcov volebného správania elektorátu najvyššou mierou v oblastiach situovaných na juhu a západe krajiny. Faktor religiozity pôsobiaci v celoštátnom kontexte ako najmenej aktívny explanátor volebných výsledkov súperiacich strán sa podieľal najvyššou mierou pri vysvetľovaní regionálnych politických inklinácií predovšetkým v centrálnej a západnej časti Slovenska. Tretí z plejády analyzovaných regresorov, veková štruktúra obyvateľstva, má rovnako svoje regionálne špecifiká. Banskobystricko-zvolenský región sa v sledovanej perióde vyznačoval vysoko nadpriemerným explanačným príspevkom tohto faktora. S výraznejším odstupom ho nasledovali východoslovenské regióny Spiša a horného Šariša, citelne už zaostávali horný Zemplín a región Komárna situovaný na juhozápade. Druhý najdôležitejší explanátor volebných výsledkov v celoslovenskom kontexte, faktor vzdelania, rozdeľuje územie Slovenska na dve značne rozdielne oblasti. Kým severne sa rozprestierajúce regióny vykazujú vysoký explanačný podiel tohto regresora, juh a juhozápad Slovenska spolu s centrálnou ležiacim Banskobystricko-zvolenským regiónom nepreukazujú smerom k tomuto determinantu volebného správania výraznejšiu podmienenosť. Nezamestnanosť sa prejavovala ako významný explanátor volebného správania obyvateľstva najmä vo východnej polovici územia Slovenskej republiky.

Jednotlivé regióny západného Slovenska boli bližšie predstavené na báze socio-demografickej skladby obyvateľstva, súčasných i nedávnych politicko-preferenčných inklinácií elektorátu, pričom kardinálna pozornosť bola venovaná práve vysvetleniu korelácie medzi faktormi etnicity, religiozity, veku, vzdelania a nezamestnanosti a priestorovými vzorcami volebného správania daného regiónu. Zistili sme, že v tejto časti Slovenskej republiky hrá pri

explanácii regionálnych volebno-preferenčných vzorcov elektorátu (s výnimkou regiónu Hornej Nitry) rozhodujúcu úlohu faktor etnicity. Až v štyroch z celkovo šiestich regiónov sa snaží tomuto faktoru konkurovať determinant vzdelanostnej kompozície územia (v Trenčianskom, Bratislavskom, Komárňanskom a Nitriansko-tekovskom regióne²), v Trnavskom regióne zastáva obdobnú funkciu priestorová divergencia miery nezamestnanosti. Región Hornej Nitry je zas špecifický tým, že najväčšia časť z variácie závislých premenných nie je podmienená geografickou mozaikou etnickej štruktúry územia, ale jeho ekonomickou situáciou (faktorom nezamestnanosti a vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva). V prípade regiónov západného Slovenska preto možno konštatovať, že v kontexte priestorovej distribúcie volebných výsledkov rozhodujúcich politických strán sa ako určujúca v tejto časti krajiny vyprofilovala etnická konfliktná línia, ktorej účinok na teritoriálne vzorce volebného správania sa snaží v istom rozsahu moderovať socio-ekonomické štiepenie spoločnosti (v regióne Hornej Nitry, Trenčína, Nitry a Tekova), v menšej miere i konzervatívno-liberálne (v Nitriansko-tekovskom regióne).

Práca svojimi zisteniami nadväzuje na komplexnejšie regionálne analýzy predchádzajúceho obdobia. Krivý et al. (1996) už skôr predstavil systematickú charakteristiku jednotlivých regiónov Slovenskej republiky (18) rešpektujúc ich demografické, socio-štruktúrne, kultúrno-historické, ekonomické a volebno-preferenčné pomery. Madleňák (2012) sa len prednedávnom podujal komplexne spracovať problematiku volebnej geografie jednotlivých častí Slovenska. Dôrazkladiena priestorový kontext volebného správania vytvárajúc regionálnu typizáciu zohľadňujúcu jeho geografické, politologické a sociologické aspekty. Predstavený príspevok dopĺňa vyššie uvedené štúdie o moderné matematicko-štatistické procedúry využiteľné za účelom zhodnotenia miery štatistickej závislosti medzi volebným správaním obyvateľov našej krajiny a ich socio-ekonomickými predispozíciami.

Aktuálne sčítanie obyvateľstva i ostatné parlamentné voľby vytvorili nové unikátne podmienky, s ktorými musia počítať i regionálne analýzy politicko-preferenčných inklinácií elektorátu. Preto v tejto chvíli nemožno s určitosťou predpovedať, do akej miery sa potvrdia stabilné schémy volebného správania známe z minulosti alebo či sa vo vzťahu socio-ekonomická štruktúra spoločnosti – volebné výsledky politických strán časom prejavia nové, prevratné tendencie. Pomenovanie príčin stojacich za týmito skutočnosťami zostane však i naďalej jednou z elementárnych výziev volebnej geografie.

Martin Plešivčák – v r. 2013 úspešne ukončil doktorandské štúdium v programe *humánna geografia a demografia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity*

²V prípade regiónu Nitry a Tekova je schopným vysvetliť podobný podiel variácie závislých premenných i faktor religiozity.

Komenského v Bratislave. Absolvoval študijné pobyty na Queen Mary University v Londýne a v Európskom parlamente v Bruseli. V súčasnosti je výskumným pracovníkom na Katedre humánnej geografie a demografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského. V oblasti politickej geografie venuje pozornosť regionálnym vzorcom volebného správania obyvateľstva, geografickým faktorom ovplyvňujúcim organizáciu a výsledky volieb, rovnako ako i teritoriálnym aspektom európskej politiky.

LITERATÚRA

- ANTUNES, R., 2010: Theoretical models of voting behaviour. In: *Exedra*, Vol. 4, pp. 145-170.
- ARROW, K., 1986: Rationality of self and others in economic system. In: *The Journal of Business*, Vol. 59, No. 4, pp. 385-399.
- BAČÍK, V., 2005: Mapová príloha. In: Sloboda, D. – Dostál, O. (eds.): *Župný variant 2005. Návrh na zmenu územného členenia SR*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.
- BARÁTH, J. – SZÖLLÖS, J. – ČERNÁK, P., 1995: Analýza stability územia volebnej podpory vybraných politických strán (na základe výsledkov volieb 1990, 1992 a 1994). In: *Geografický časopis*, Vol. 47, No. 4, pp. 247-259.
- BARNES, S. H. – KAASE, M., 1979: *Political action: mass participation in five western democracies*. Beverly Hills: Sage.
- BERELSON, B. – LAZARSFELD, P. F. – MCPHEE, W. N., 1954: *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago: The University of Chicago Press.
- BEZÁK, A., 2000: Funkčné mestské regióny na Slovensku. Bratislava: Geografický ústav Slovenskej akadémie vied. In: *Geographia Slovaca*, Vol. 15, pp. 7-89.
- BLAIS, A. – GIDENGIL, E. – NEVITTE, N. – NADEAU, R., 2004: Where does Turnout Decline Come from? In: *European Journal of Political Research*, Vol. 43, No. 2, pp. 221-236.
- BRUNN, S. D. – VLČKOVÁ, V., 1994: Parties, Candidates, and Competitive Regions in the 1992 Slovak National Council Elections. In: *Geografický časopis*, Vol. 46, No. 3, pp. 231-246.
- BUTLER, D. – STOKES, D., 1974: *Political Change in Britain: The Evolution of Electoral Choice* (2nd edition). London: Macmillan.
- CAMPBELL, A. – CONVERSE, Ph. E. – MILLER, W. E. – STOKES, D. E., 1960: *The American Voter*. New York: John Wiley.
- DOWNS, A., 1957: *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- FREEDMAN, D. A., 1999: *Ecological Inference and Ecological Fallacy*. Berkeley: University of Californi.
- FUKUYAMA, F., 1992: *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- GYÁRFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G., 2006: Slovenské voľby '06. Výsledky, príčiny, súvislosti. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky).
- HEATH, O., 2007: Explaining turnout decline in Britain, 1964– 2005: party identification and the political context. In: *Political Behavior*, Vol. 29, No. 4, pp. 493-517.

- HUNTINGTON, S. P., 1996: The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster.
- JOHNSTON, R. J. – PATTIE, C. J. – DORLING, D. F. – MCALLISTER, I. – TUNSTALL, H. – ROSSITER, D. J., 2000: The Neighbourhood Effect and Voting in England and Wales: Real or Imagined? In: Cowley, P. –Denver, D. –Russell, A. –Harrison, L. (eds). British Elections and Parties Review 10, London: Taylor & Francis Group, pp. 47-63.
- KATZ, E. – LAZARSFELD, P. F., 1955: Personal influence: the part played by people in the flow of mass communications. Glencoe: Free Press.
- KRIVÝ, V., 1999a: Územné celky a skupiny obcí v parlamentných voľbách 1998. In: Sociológia, Vol. 31, No. 1, pp. 51-77.
- KRIVÝ, V., 1999b: Volebné výsledky (Ako volili slovenskí občania). In: Bútora, M. – Bútorová, Z. –Mesežnikov, G. (eds.): Kto? Prečo? Ako? Slovenské voľby 1998. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 245-260.
- KRIVÝ, V., 2000: Politické orientácie na Slovensku – skupinové profily. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.
- KRIVÝ, V., 2003: Volebné výsledky a trendy (Voliči). In: Mesežnikov, G. –Gyárfášová, O. – Kollár, M. (eds.): Slovenské voľby 02' – výsledky, dôsledky, súvislosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 61-106.
- KRIVÝ, V., 2007: Voľby v roku 2006. In: Bútora, M. – Kollár, M. –Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2006. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.
- KRIVÝ, V., 2012: Slovenské voľby '12. Čo im predchádzalo, postoje a výsledky. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- KRIVÝ, V. – FEGLOVÁ, V. – BALKO, D., 1996: Slovensko a jeho regióny – socio-kultúrne súvislosti volebného správania. Bratislava: Nadácia Média.
- LAZARSFELD, P. – BERELSON, B. – GAUDET, H., 1944: The People Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. New York: Columbia University Press.
- LESAGE, J. – PACE, R. K., 2009: Introduction to Spatial Econometrics. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group.
- LIPSET, S. M. – ROKKAN, S., 1967: Party Systems and Voter Alignments: Cross – national Perspectives. London: Collier-Macmillan.
- MADLEŇÁK, T., 2006: Politicko-geografická analýza volebných preferencií obyvateľov regiónu Oravy. In: Geografická revue, Vol. 2, No. 2, pp. 630-649.
- MADLEŇÁK, T., 2012: Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998– 2010). Bratislava: Veda.
- MARIOT, P., 1999: Štruktúra volebných preferencií obyvateľov najväčších miest Slovenska. In: Geografický časopis, Vol. 51, No. 2, pp. 153-174.
- PARKIN, F., 1967: Working Class Conservatives: a theory of political deviance. In: British Journal of Sociology, Vol. 18, pp. 278-290.
- PINK, M. – EIBL, O. –HAVLÍK, V. – MADLEŇÁK, T. –SPÁČ, P. –VODA, P., 2012: Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny. Brno: CDK.

- PLEŠIVČÁK, M., 2011a: Postavenie regiónov Slovenska z hľadiska území volebnej podpory politických strán v parlamentných voľbách v rokoch 2002– 2010. In: Geografický časopis, Vol. 63, No. 3, pp. 227-251.
- PLEŠIVČÁK, M., 2011b: Regionálny obraz korelačnej závislosti medzi volebnými preferenciami a vybranými sociálnymi charakteristikami populácie Slovenska. In: Regionálni studia, Vol. 5, No. 1, pp. 2-16.
- PLEŠIVČÁK, M., 2012: Politicko-preferenčné štiepenie spoločnosti vo funkčných mestských regiónoch stredného Slovenska na báze urbánno-rurálnej dichotómie priestoru v období rokov 1998 – 2010. In: Acta Geographica Universitatis Comenianae, Vol. 56, No. 1, pp. 99-122.
- PLEŠIVČÁK, M., 2013a: Časopriestorové aspekty rurality volebnej podpory rozhodujúcich politických strán na Slovensku v celoštátnom a regionálnom kontexte v období rokov 1998–2010. In: Politologický časopis, Vol. 20, No. 2, pp. 176-196.
- PLEŠIVČÁK, M., 2013b: The Regional Dimension of the Socio-Political Urban-Rural Conflict in Slovakia. In: AUC Geographica, Vol. 48, No. 1, pp. 47-58.
- SLOBODA, D. – DOSTÁL, O., 2005: Župný variant 2005. Návrh na zmenu územného členenia SR. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.
- SZÖLLÖS, J., 2006: Regióny volebnej podpory vybraných politických strán v parlamentných voľbách 1998, 2002 a 2006. In: Geografická revue, Vol 2, No. 2, pp. 650-669.
- THOMASSEN, J. J. A., 2005: The European Voter: A Comparative Study of Modern Democracies. Oxford: Oxford University Press.
- VÝSLEDKY SČÍTANIA OBYVATEĽSTVA, DOMOV A BYTOV z 26. mája 2001, 2001: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=2205> (prístup 13.9.2011)
- VÝSLEDKY SČÍTANIA OBYVATEĽSTVA, DOMOV A BYTOV z 21. mája 2011, 2011: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=24273> (prístup 24.10.2012)
- VÝSLEDKY VOLIEB DO NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY z 25. až 26. septembra 1998, 1998: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: <http://app.statistics.sk/volby98/default.htm> (prístup 24.3.2012)
- VÝSLEDKY VOLIEB DO NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY z 20. až 21. septembra 2002, 2002: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: <http://app.statistics.sk/volby2002/default.html> (prístup 5.4.2012)
- VÝSLEDKY VOLIEB DO NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY zo 17. júna 2006, 2006: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: http://app.statistics.sk/nrsr_2006 (prístup 9.4.2012)
- VÝSLEDKY VOLIEB DO NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY z 12. júna 2010, 2010: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: http://app.statistics.sk/nrsr_2010/index.jsp (prístup 17.4.2012)
- VÝSLEDKY VOLIEB DO NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY z 10. marca 2012, 2012: Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky), dostupné na: <http://app.statistics.sk/nrsr2012> (prístup 29.4.2012)